

על הפרשה

ראש השנה

מחשבה ומוסר

סוגיות ועיונים

אהרן קופמן

052-7624467

7624467@gmail.com

אשמח לקבל הערות והארות

מחשבה ומוסר

תקעו בחודש שופר - חדשו מעשיכם שפרו מעשיכם

כתוב בתהלים (פא, ג) "תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו". וכתבו במדרש רבה (ויקרא, אמור) "בחדש" זה תחדשו מעשיכם, "בשופר" בחדש הזה שפרו מעשיכם, אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל אם שפרתם מעשיכם הריני נעשה לכם כשופר הזה, מה שופר זה מכניס בזו ומוציא בזו כך אני עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים והופך לכם מדת הדין למדת רחמים.

ביאר הבית הלוי (בהקדמה), שהיה קשה למדרש מדוע כתוב "תקעו בחודש שופר" ולא "תקעו שופר בחודש", ומכאן דרשו שהפסוק מדבר על שפור המעשים, ופסוק זה מדבר בסדר התשובה, שבתחילה כשמתחיל החוטא לשוב יש לו להתחיל לעשות מעשים טובים ולהניח מלעשות מעשים רעים, ואף שעדיין לא נטהרה מחשבתו, ולא עושה את המעשים מתוך טהרה וכונה שלמה, צריך להרבות במעשים אלו, שאם ימתין עד שיעשה מעשים מתוך טהרה, לעולם לא יגיע לזה.

ולכן אמרו שבתחילה צריך לחדש את המעשים, ולעשות מעשים טובים שלא עשה עד היום, ואחר כך לשפר את המעשים האלו, וישתדל ליפות את אותם המעשים ולעשותם יפים ומתקבלים.

ועל פי זה ביאר את דברי המדרש (ילקוט שמעוני הושע, תקט) כל מי שיש בידו דבר עבירה ומתבייש לעשות תשובה, יחליפה במעשים טובים ויעשה תשובה ויתקבל, משל לאדם שיש לו צורות דינרים רעים הולך אצל חנוני ויתן לו תוספת ומחליפם בזוזים טובים, אף כל מי שיש בידו מעשים רעים יעשה תשובה ומעשים טובים.

והיינו, שאף שקודם התשובה שאין מעשיו מתקבלים ברצון, בכל זאת צריך להרבות במעשים טובים ולא להמתין עד שיעשה תשובה לגמרי, ואז שחוזר בתשובה, אף מעשיו שעשה מקודם מתקבלים באהבה, ולכן המשיל זאת המדרש לאדם שיש בידו זוזים רעים, ולפחות יש לו משהו בידו שיוכל להחליפם, אבל אם אינו מחדש את מעשיו ומחכה שיבוא לטהרה אין בידו אף זוזים רעים.

פחד מיום הדין

כתב רבינו יונה בשערי תשובה, כי החוטא כאשר יתאחר לשוב מחטאתו יכבד עליו מאד ענשו בכל יום, כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנוס לנוס שמה, והמנוס הוא התשובה, והוא עומד במרדו והנו ברעתו, ובידו לצאת מתוך ההפכה, ולא יגור מפני האף והחמה, על כן רעתו רבה. ואמרו רבותינו ז"ל על הענין הזה, משל לכת של לסטים שחבשם המלך בבית האסורים, וחתרו מחתרת, פרצו ויעבורו ונשאר אחד מהם. בא שר בית הסוהר וראה מחתרת חתורה והאיש ההוא עודנו עצור, ויך אותו במטהו. אמר לו, קשה יום! הלא המחתרת חתורה

לפניך ואיך לא מהרת המלט על נפשך.

ביאר הסבא מקלם זצ"ל את סיבת ההכאה של השר, שכיון שנגזר עונש על האנשים הרעים בעם כדי ללמדם שלא יסיפו לעשות, וגם למען יראו וישמעו, ומי שאינו מפחד מהעונש ואינו בורח, הרי לבו הרע אומר לו לחטוא עוד ועוד, ולכן צריך להכותו.

וכן האדם שאינו מתבונן לשוב, נמצא שאינו מפחד מדין שמים, ומשפטו קשה מאוד. ולכן העיקר לירא ולחדר מיום הדין ולשוב ממעשיו הרבים, ולקבל על עצמו עול מלכות שמים.

הוסיף הסבא וכתב, "כל העולם כולו נברא לקבל עול מלכות שמים עליהם, וזה תכלית הצלחת האדם, ולכך באה המצוה של קריאת שמע בכל יום שיקבל על עצמו עול מלכות שמים. ובחמלת השי"ת על האדם פן ינגף ח"ו בהעדר מצוה זו, כי רבה היא, ודעת האדם רחוקה מזה, יען כי אינו מורגש בחוש רק בשכל, ולא רבים יחזמו לעשות השכלת השכל כדבר חושי, ע"כ בא הצדק העליון לעשות יום דין ומשפט בכל שנה פעמים, ר"ה ויוה"כ, כדי לאיים על הנפשות ולהתבונן כי יש אלוקים שופט בארץ ולחדר מפניו. ובזה יתעורר לקבל עליו עול מלכות שמים בכל שנה בכל רגע ורגע".

תקיעת שופר

כתב מרן הגרי"ס זצ"ל, "ומה יחרד לב האדם האוהב את עצמו ואת בני ביתו התלויים עליו (ואם כי עיני בשר רואות אשר בני אדם יצאו לצדק בלי הכנות והתעוררות היראה והמוסר) להטיב דרכו, ולכל הפחות לשבור רוחו בשברון לבב, אשר הוא יסוד הראשי, להיות מגן על הסכנה הגדולה המרחפת, כמאמר חז"ל (ר"ה טז, ב) כל שנה שרשה בתחילתה כו', הוא שברון הלבב וכמאמרם ז"ל שם (כו, ב) כמה דכייף אינש דעתיה טפי מעלי ע"ש.

וכאשר כח הציור מועיל למוסר, יצייר האדם בעצמו אילו היה כהן גדול והיה צריך לכנס ביום הכפורים לבית קדשי הקדשים, היה חרד מאוד לנפשו בל יפגעהו רעה חלילה, כן יחזק אמונתו אמונת חכמים רבותינו חכמי התלמוד ז"ל, אשר פסקו וחדלו שופר של פרה, משום אין קטיגור נעשה סניגור (ר"ה כו, א), הגם שבבית הכנסת המקודש בבגדי זהב נכנסים, אכן שופר כיון דלזכרון אתי, והאדם נזכר ונשפט על כל מעשיו, ככהן גדול הנכנס לקדשי הקדשים דמי, והדברים כהויתן, ומאד מאד יחרד לב האדם, המעמיק בדבר הנורא הזה.

כבני מרון

בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון (ר"ה טז, א).

ביאר הגאון ר' יעקב ניימן זצ"ל, שאע"פ שכולם נסקרין בסקירה אחת, אבל הדימוי לבני מרון בא ללמדנו, שכשהאדם עומד לפני הקב"ה הוא עומד לפניו יחידי, ואין לו עזר משום איש. וכשהאדם שקוע בהבלי העולם הזה נדמה לו שיש שעוזרים לו, המשפחה והסביבה והידידים כולם תומכים בו, אבל כשעומד לדין הוא נמצא יחידי.

וכדברי החובות הלבבות (חשבון הנפש, ג) "אתה בעוה"ז כי אם גר, שלא יועילוך רוב אנשיו ולא יזיקוך מעוטם, ואתה בו אלא כיחיד הבודד, אשר אין לו צוות כי אם אדוניו, ולא חומל עליו

כי אם בוראו".

וזה מה שחז"ל רוצים לומר לנו, שכל אחד עומד יחידי לפני מלך מלכי המלכים, ויש לו להכניע את עצמו ולקבל עליו עול מלכותו.

ראש השנה - שליח של כל השנה

המשיל הגאון ר' יואל קליינרמן זצ"ל (מתלמיד נובהרדוק) את ימי ראש השנה, כאותה משלחת של מדינה גדולה שבאה לנהל משא ומתן עם מדינה קטנה, והמדינאים של המדינה הקטנה החניפו לאנשי המשלחת. אמרו אנשי המשלחת של המדינה הגדולה, למה אתם חונפים לנו, הרי אנחנו רק שליחי המדינה הגדולה.

כך אנחנו חונפים את ימי ראש השנה, מתפללים בדבקות, חוזרים בתשובה ומתחרטים על מעשינו, אבל הימים הללו טוענים כלפינו: אנחנו רק שלוחים של כל השנה הבאה, וכדאי שתזכרו זאת במשך כל השנה ולא רק בשני הימים של ראש השנה בלבד.

קרע רוע גזר דינו

הסבא מנובהרדוק זצ"ל היה מעורר בשיחותיו בימים הנוראים, שהגזר דין הקשה ביותר להאדם הוא שנשאר בטבעו הישן והפראי.

"אורי וישעי"

אמרו חז"ל (ויקרא רבה כא, ד) "אורי" בראש השנה "וישעי" ביום הכפורים.

לכאורה קשה, שהלא ידוע שהקב"ה שוקד על טובת ישראל ורוצה בהצלחתם, ויוה"כ הוא יום סליחה ומחילה, ור"ה הוא יום הדין, אשר כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, וכל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה, וא"כ למה לא ציוה הקדוש ברוך הוא לעשות יוה"כ מקודם, ואחר שיטהרו מעונותיהן, יעשו ר"ה, ואז יוכלו לזכות ביום הדין לשנה טובה ולברכה.

ביאר זאת הגאון ר' איצ'לה בלזר זצ"ל בשם מרן הגרי"ס זצ"ל, שבודאי הקדוש ברוך הוא רוצה בטובתן של ישראל, ואדרבה עבור זאת צוה לישראל לעשות מקודם ר"ה דוקא ואח"כ יוה"כ. כי הקב"ה יודע לבבות בני אדם כי רחוקים המה מאוד מדברים רוחניים כמו סליחת עונות ועולם הבא וכדו', כיון שהם נמצאים פה בעולם השפל, וכל ההרגשים המה רק בדברים גשמיים, כמו בני, חיי, ומזוני, ולא יוכלו לעלות פתאום למדרגה הגבוהה ולהרגיש ענין הרוחני של יוה"כ שהוא כפרת עוונותיהם. ולכן צוה להם מקודם לעשות ר"ה שבו דנים את האדם על דברים גשמיים, דברים שיש לו בהם הרגש גדול, וכאשר יחס לבבם בבקשתם על בני חיי ומזוני, אז אולי יוכלו לצעוד הלאה גם ליוה"כ, לרוחניות, ולסליחת עונות.

וזה כונת המדרש "אורי" בר"ה, והיינו שעל ידו הוא מאיר לנו לעלות מעלה ולהרגיש התשועה הגדולה בכפרת העוונות. "וישעי" ביוה"כ"פ, שע"י כך אנו נושעים באמת ביוה"כ.

ובדרך נוספת ביאר ר' איצ'לה, שהאור אף שהוא דבר טוב ויקר עבור האדם, כי בחשך אינו

רואה גם הדברים הקרובים אצלו וכל שכן דברים הרחוקים ממנו, וע"י האור יראה ויביט גם מרחוק, אבל האור אינו מאיר רק לפי שעה, כשהוא מאיר ולא יותר, אבל הישועה היא ענין הנמשך לזמן רב, ולפעמים יזדמן אשר הישועה הנעשית לאדם נמשכת לעולם.

וכן ר"ה הוא בדמיון האור, והיינו שאם יהיה רצוננו לידע מה יהיה עם האדם ומשפחתו על שנה הבאה לטובה אין עצה ותחבולה לידע זאת, אבל אם יהיה רצוננו לידע מה שנגזר על האדם בר"ה העבר, זאת יכולים לידע ידיעה ברורה, בעת אשר יבוא ר"ה של שנה השניה, ויביט ויראה על כל הסיבות והמקרים אשר באו עליו בכל השנה עד עתה, יאמין באמונה שלמה אשר הכל נכתב עליו בר"ה העבר.

וזהו "אורי" בר"ה, היינו שבר"ה זה כבר נתגלו ונתבררו לנו דברים המכוסים עד עתה כי אין אדם יודע העתידות, כי השי"ת מנע מן האדם ידיעת העתידות לטובתו, וגם הידיעה והתבוננות האדם על העת אשר עברה, ג"כ לטובתו הוא, כי יאמין באמונה שלמה אשר הכל נכתב עליו בר"ה העבר, ויכול להיות אשר באו עליו המקרים לא טובים, יען אשר לא הרבה בתפילה ובתחנונים בר"ה העבר, וזהו כדמיון האור אשר צופה בו למרחוק.

אבל יוה"כ הוא בדמיון ישועה, ולא ישועה לפי שעה, רק ישועת עולם, וכידוע אשר יוה"כ מכפר על כל העבירות, ומלבד אשר יכפר על העבירות של שנה זו, גם מכפר על כל העבירות שעשה כל ימי חייו, ולזאת יהיה עיקר הבקשה של האדם ביוה"כ, רק סליחה ומחילת עוונות וע"כ יושע.

פחד מיום הדין

כבר עוררו **בעלי המוסר** שהזכות לזכות במשפט הוא על ידי שירגיש את אימת הדין והמשפט, ועל ידי כך יעמוד ויבקש ויתחנן לזכות לרחמים.

וכבר כתב הרמב"ם (פירוש המשניות, ר"ה) שאין קורין הלל בר"ה וביוה"כ לפי שהם ימי עבודה, והכנעה, ופחד, ומורא מה', ויראה ממנו, ומברח מנוס אליו, ותשובה, ותחנונים, ובקשת כפרה וסליחה, ובכל אלו הענינים אינו הגון השחוק והשמחה.

ושאלו את **מרן הגרי"ז זצ"ל**, שהרי כתוב בנחמיה (ח, י) "ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו מממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעצכם", ואם כן מפורש שהם ימי שמחה.

והשיב הגרי"ז, שמי ש"חדות ה' היא מעוזו" יכול להיות בשמחה.

והוסיף והביא את דברי **הטור** (או"ח, תקפא) שרוחצין ומסתפרין ע"פ המדרש וכו' אבל ישראל אינן כן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ומחתכין צפרניהם ואוכלין ושותין ושמים בר"ה לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס. ואמר שראוי לדעת, שבטחון נקרא כשיודעים ומרגישים את הצרה ובטחים להינצל בו, אבל אצלנו שאנו לא מרגישים את הצרה וזו הסיבה שאנו שקטים ולא דואגים, אין זה נקרא בטחון.

לבכות בראש השנה

כתב ה**באר היטב** (או"ח תקפד, ג), האר"י ז"ל נהג לבכות בר"ה ויה"כ, ואמר כי מי שאינו בוכה בימים אלו אין נשמתו טובה ושלמה. גם אמר, כל מי שבוכה אז מעצמו בבכיה גדולה מאליו אותו שעה דיינין ליה בב"ד של מעלה ונפשו מרגשת ובא לו הבכיה מאליו.

אמנם שיטת ה**גר"א** (מעשה רב, רז) שאין לבכות בר"ה משום שהוא יום שמחה. וכבר כתבו האחרונים (תשובות והנהגות ב, רסח) שאם הוא מתפלל בהתלהבות ומתוך כך בא לידי בכי ושופך דמעות מותר אף לפי הגר"א.

ובשם **מרח הגרי"ס זצ"ל** כתבו (מובא בס' קהלת יצחק בדרוש לערב ר"ה), שאותן האנשים שדמעותיהן מצויות, ומכל דבר קטן שיתפעלו יבכו מיד, הם צריכים להתגבר ולכוף את עצמם שלא לבכות, וכמו שאמרו "בראש השנה כמה דכייף איניש דעתיה טפי מעלי" (ר"ה נו, ב), ואותן האנשים שקשה להם לבכות, הם צריכים לכוף את עצמם ולבכות דוקא.

ועל פי זה ביאר את דברי נחמיה שאמר לעם "אל תתאבלו ואל תבכו כי בוכים כל העם כשמעם את דברי התורה" (נחמיה ח, ט). והיינו, שראה שהם קלים לבכות, ולכן אמר להם "לכו אכלו משמנים וגו' כי חדות ה' היא מעזכם", שאתם צריכים לכוף את עצמכם ולשמוח. אבל מי שמרגיש שקשה לו לבכות, אדרבה צריך לכוף את עצמו ולרכך את לבו ולבכות.

יום תרועה יהיה לכם

אמרו בר"ה (כט, ב), כתוב אחד אומר (בפרשת אמור) "שבתון זכרון תרועה" (ולא תרועה ממש אלא מקראות של תרועה) וכתוב אחד אומר (בפרשת פינחס) "יום תרועה יהיה לכם". לא קשיא, כאן ביום טוב שחל להיות בשבת כאן ביום טוב שחל להיות בחול.

וביאר **רבי עקיבא איגר**, שציווי המועדות הנאמר בפ' אמור, משה רבינו אמר זאת לבני ישראל מיד לאחר מתן תורה בשנה הראשונה לצאתם ממצרים (וכמו שכתב רש"י במדבר ט, ד), ובשנה ראשונה חל ראש השנה בשבת, שהרי אמרו (שבת פז, ב) שחמשה עשר בניסן בשנה שבו יצאו ממצרים היה בחמישי בשבת, ולעולם ר"ה חל באותו יום שחל יום ג' של פסח. ולכן נאמר "זכרון תרועה", אבל בפרשת המועדות הנאמר כציווי לדורות, בו אמר "יום תרועה".

וכבר אמרו **בעלי המוסר** שיש ללמוד מכאן את גודל העונש של עבירה בשוגג, שכל ישראל מבטלים מצוה דאורייתא של תקיעת שופר בשבת, מפני חשש שילך אחד שאינו בקי ויוציא את השופר לרה"ר, ובשביל זה עדיף לוותר על תקיעת שופר שמערבבת את השטן, והעיקר שלא יענש אף אדם עבור קיום המצוה.

"כבני מרון"

בראש השנה כל באי העולם עוברין לפני כבני מרון. מאי כבני מרון, הכא תרגימו כבני אמרנא (ככבשים שמונין אותן לעשרן, ויוצאין זה אחר זה בפתח קטן, שאין יכולין לצאת כאחד), ריש לקיש אמר כמעלות בית מרון (הדרך קצר, ואין שנים יכולין לילך זה בצד זה, שהעמק עמוק משני צידי הדרך), רב יהודה אמר שמואל כחיילות של בית דוד (היו מונין אותם יוצאים זה אחר זה,

בצאתם למלחמה), (ר"ה יח, ב).

ביאר הגאון ר' אליעזר קאהן זצ"ל (מתלמידי נובהרדוק), שכינונו בזה לג' כתות בני אדם הנכנסים לדין, רשעים בינונים וצדיקים.

הרשעים נכנסים ליום הדין כצאן, והיינו, שאינם מרגישים כלל את יום הדין, ואף שאפשר כי יזכו לחיים, אין זה מצד זכותם אלא רק מחשבון הבורא הנעלם מעין כל חי, כשם שכל הצאן היוצאים מן הדיר אין עולה בידם להיות העשירי קודש, ואין להם בחירה שכלית.

לעומתם הבינונים נכנסים כמעלות בית מרון, והיינו כי בעת שיבוא יום הדין הם דוחקים עצמם להיות יותר טובים משאר כל ימות השנה, וכמו המשל המדבר על עת סכנה של מעבר צר ליד תהום פתוחה שצריך לילך בזהירות, וזהירות הוא רק בזמן שעובר שם.

אבל הצדיקים הם כחיילות של בית דוד, וכגיבורי מלחמה, כי איזהו גיבור הוא הכובש את יצרו, ואף הם צריכים לעבור את יום הדין והמשפט.

הלימוד מהשטן לא להתייאש

אמרו בגמ' (ר"ה טז, א) שתקיעת השופר מערבבת את השטן, ופירשו התוס' בשם הירושלמי, שכאשר שומע השטן את תקיעת השופר בראש השנה, מיד הוא נבהל וחושב שהתקיעה באה לבשר על ביאת המשיח.

עורר מכאן הגאון ר' איצ'לה בלזר זצ"ל, שהשטן אף שהוא שומע בכל שנה תקיעת שופר ורואה שעדיין המשיח לא בא, חושב הוא שמא השנה חזרו ישראל בתשובה וראויים הם לגאולה.

ואם כן אדם הנאחז בעבותות היאוש וחושב, הלא עברו עליי כל כך הרבה שנים וימים נוראים ותקיעות שופר ולא עשיתי תשובה וכבר אין לי תקוה - אדם החושב באופן כזה גרוע הוא מן השטן.

שמחה בדין

כתב הטור (או"ח, תקפא) שבערב ראש השנה רוחצין ומסתפרין, והוא מדברי המדרש, איזו אומה כאומה זו שיודעת אופיה של אלהיה, פי' מנהגיו ודיניו, שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואין חותך צפרניו לפי שאינו יודע איך יצא דינו, אבל ישראל אינן כן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ומחתכין צפרניהם ואוכלין ושותין ושמחים בר"ה, לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס, לפיכך נוהגין לספר ולכבס בער"ה ולהרבות מנות בר"ה.

ביארו בעלי המוסר, סוד זה של שמחה בדין, הוא משום שאין לישראל חשש לתת לב ולכוף את עצמם לפני בורא עולם, ואינם מפחדים להתעמק בחטאיהם, כי כמה שאדם יותר מוכן לקבל על עצמו עול מלכות שמים, הוא מרגיש שזהו יום חג עבודו, ויום זה מחייב אותו לחיות כל רגע ורגע במשך השנה מתוך מלכות שמים, ולכן "שאו זמרה וגו' כי חוק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב", שאנו שמחים בדין, שמתוך כך אנו מטיבים את דרכנו וזוכים להיות

עבדים של הקב"ה.

גודל המשפט

כתב **המשגיח הגרא"א דסלר זצ"ל**, זכורני כאשר הייתי בטל ילדותי שמעתי מא"א מו"ר רבי ראובן דב זצ"ל, כי כאשר נרצה להתבונן להבין את פעולת ראש השנה ומשפטו, עלינו להתבונן על העבר, אל כל המקרים של שנה שעברה, כמה יסורין ירדו לעולם. ואז נבין, הן כל זה פעולת ראש השנה שעבר, ונוכל להשיג איך וכמה עלינו לפחד מיום הדין אשר לפנינו. והוסיף ואמר לי: בני, עודך צעיר לימים, טמון הדברים האלה אל תוך לבך, יגיעו ימים אשר תבין להוקיר את הדברים הללו, כי בדרך זו תבין לדעת מהו ראש השנה!

שנהיה לראש ולא לזנב

מנהג ישראל לאכול בליל ראש השנה ראש של כבש או של דג ולומר "יהי רצון וכו' שנהיה לראש ולא לזנב".

ויש לבאר מהי מהות בקשה זו, הרי הזנב הולך לאותו מקום שהראש הולך, ואף שהוא נגרר אחר הראש, אבל אם הראש הולך למקומות טובים הוא נמשך אחריו וכן להיפך, וא"כ היו צריכים לבקש שהראש ילך למקום טוב ולא למקום רע.

ביאר **הגר"ש פינקוס זצ"ל**, שיש ל"ראש" משמעות נוספת, שלראש יש שכל וכח ההתבוננות שעל ידו הוא בוחן וקובע דברים, משא"כ הזנב שאין לו שכל, ואין בו דעת להחליט ולהוביל דברים. ואדם שהוא מבחינת "זנב" שהוא נגרר אחרי הבריות, אין כמעט ערך לצדקותו, כי כל מה שהוא עושה בעולמו אינו מכח שכלו, אלא מצד שהוא נגרר אחרי האוירה שמסביבו.

אבל "ראש" הוא אדם שחי עם שאיפות עצמיות, יש לו כח יצירה ובניה, הוא כל הזמן מנסה להיות יותר טוב, ולהשלים את בנין נפשו.

ובראש השנה שהוא "ראש" לכל השנה, ניתנה לאדם סייעתא דשמיא מיוחדת להיעשות "ראש", ולא להיגרר אחרי ראשים אחרים. מצד אחד עליו להיות "זנב לאריות", ולהיגרר אחרי גדולי תורה ויראה, אבל יחד עם זאת להיות "ראש" בעצמו, ולעשות את המעשים מעצמו, בלי להיות תלוי בדעת אחרים.

תפילה גם על גשמיות

כתב **הגר"ח מוואלז'ין זצ"ל** (דרשה לסליחות) שעיקר התפילה בר"ה צריכה להיות על רוחניות, ואף שאמת הוא בלי ספק שגם על עניני הגוף נדונים בר"ה, אך מי הוא פתי אשר יערב לו לבו לבקש על עניני הגוף, נגד ספק אבדן נפשו ח"ו, שהיא כעת במבוכה גדולה, הלא ידמה האיש הלז לאיש אשר יעוררו אותו משנתו בנחיצה, ואומרים לו מהר המלט על נפשך, כי אחזה אש סביב בכל קירות הבית, והוא ישיב להם שאני צריך להמתין עוד מחמת שכינה עוקצת אותי, ואני צריך לרדוף אחריה להנקם ממנה ולהורגה, הלא לשוטה וחסר דעת יחשב האיש

ההוא. ועל כן צריך כל אדם לכוון בבקשתו רק על נפשו שיהיה לפלטה.

והאריך בנפש החיים (ב, יא) לבאר, שאף שמתפלל על עצמו אין כוונתו מצד צער גופו, אלא על צער השכינה שמצטער מהצער שיש לכל אחד מ ישראל, ועל חילול ה' שיש בצרת רבים מ ישראל.

אמנם כבר אמר **מֶרֶן הַגִּרִּי"ס זצ"ל** (מובא בסידור אשי ישראל בפתיחה לתפילות ר"ה), שצריך האדם להתבונן בעצמו אם פיו ולבו שוין ושלא יהיו מעשיו סותרין את דבריו, ולא יתעה בדמיון כוזב, לאמר כבר עליתי למעלה הרמה להתפלל רק בעד הכלל, ולא בעד צרכי עצמי, ובאמת בחיפוש באמתחת מעשיו ימצא מזויף מתוכו, כי גם חצי רובל התעצל לתת לטובת הכלל (כגון להרמת קרן התורה וכדו') או התעצל לאפרושי מאיסורא את זולתו במקום שהיה יכולת בידו, ולכן אנו בדרגתנו צריכים להתפלל על צרכי הגוף.

וכן מובא בשמו, שמי שלא מתפלל על חיים הגשמיים צריך בדיקה בנפשו אם ח"ו אין פחד יום הדין לנגד עיניו, והוא היה מאריך ב"זכרנו לחיים" כדי להחדיר בו האמונה כי חיי תלויים ועומדים.

וכן **מֶרֶן הַגִּרִּי"ז זצ"ל** אמר שהוא רואה כי במכתבים שאנשים כותבים לפני ראש השנה הם מרבים לברך ברוחניות, אך ממעטים לברך ברכות גשמיות, ואילו אצל אביו מֶרֶן הַגִּרִּי"ח זצ"ל הוא רואה שעיקר הברכות הם על גשמיות.

ואמר, כי כל שהאמונה ברורה יותר שיש דין בראש השנה על החיים שלנו, כך מרבים יותר לברך על גשמיות.

עצות לזכות בדין

אמרו חז"ל (ויקרא רבה, כט), אמר הקדוש ברוך הוא לאדם זה סימן לבניך, כשם שעמדת לפני בדין היום הזה ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום זה ויוצאין לפני בדימוס, אימתי בחדש השביעי באחד לחדש.

דקדק וביאר **הגאון ר' שלמה הרכבי זצ"ל** (משגיח ישיבת גרודנא), שאין זה רק סימן שיצאו זכאים בדין, אלא שנתן השי"ת כח ביום הזה לסייע לישראל לצאת זכאים בדין ע"י תחבולות שונות, אפילו אם מצד עצם מהות הדין אינם ראויים, שאל"כ למה צריך לסימן הרי ראויים המה מצד עצמם.

ולפי זה שונה דין של ר"ה משאר דינים, שאע"פ שיסוד וכלל הנהגת הדין תלוי ברוב זכויות ומצוות ורוב עבירות, מ"מ גזרה חכמתו יתברך שיהיו עוד אופנים לזכות בהם בדין של ר"ה.

ומה הם העצות והתחבולות?

א. אמרו חז"ל (ר"ה טז, א), אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה בשופר. ואם אחד יש בו רוב זכויות ומצוות מדוע הוא צריך שיזכר לטובה על ידי השופר, והלא הוא זכאי מחמת הדין. אלא ע"כ שאפילו מי שאינו בגדר רב זכויות יש לו עצה שיעלה זכרונו לפניו ית' לטובה ויזכה

בדין של ר"ה, ע"י שיאמר מלכויות, אם מכאן ולהבא ממליך את הקב"ה עליו אע"פ שעדיין לא תיקן את העבר ורובו עבירות, מ"מ ע"י מלכויות ותקיעת שופר זוכה בדין של ר"ה.

ב. אמרו חז"ל (ירושלמי ר"ה א, ג) שהקב"ה דן את ישראל ביום בשעה שהן עסוקין במצוות, ואת האומות בלילה בשעה שהן בטילין מן המצוות (ואינם עושים עבירות, וזהו לפנים משורת הדין). ולכאורה אם דנים לפי רוב זכויות או רוב עבירות, איך זה ישנה את מצבם לפי שעת הדין. אלא ע"כ יש ענין בסגולת היום, שהוא גורם קירוב וזיכוי בדין למי שעוסק אז במצוות ומעשים טובים אפילו שאינו רוב זכויות, וכן אומות העולם יכולים לזכות יותר בשעה שאינם חוטאים, שאפילו מי שהוא רוב עבירות אם בשעת הדין עוסק במצוות יתכן שיזכה בדין בר"ה, וכן להיפך אפילו מי שהוא רוב זכויות אם בשעת הדין הוא חוטא ח"ו יצא חייב בדין, ואע"פ שמצד הכלל התמידי הוא ראוי לזכות כי הוא רוב מצוות.

ולכן צריכים להזהר מחטא בר"ה, ועצה נכונה לכל אחד שיסדר לעצמו איזה ענין בדבר תורה או יראה שיחשוב בו כל שני הימים של ר"ה בין בשעת אכילה והליכה ברחוב כדי שתהיה מחשבתו דבוקה כסדר בלא הפסק בו יתברך, ויהיה תמיד במצב של "בשעה שהן עסוקין במצוות".

ג. אמרו חז"ל (ר"ה טז, ב) כל שנה שרשה בתחלתה מתעשרת בסופה. ופירש רש"י, שישראל עושין עצמן רשין בראש השנה לדבר תחנונים ותפילה. והרי זו עצה למי שלא יכול לזכות ע"י רוב זכויות, מ"מ יש בכח היום לקבל ולזכותו ע"י שברות הלב ועשיית עצמו כרש, וכשיכיר שלרש אין כל, לא זכות ולא תביעה ולא מקום לבקשה, ויכול לקוות רק לרחמי הנותן, ויבכה ויתחנן לפניו כעני בפתח, וזהו ג"כ בכח היום שיזכה ע"י כך בדין.

הערה לפחד מיום הדין

עורך הגאון ר' איצל'ה בלזר זצ"ל, שיתכן ויעמוד אדם בראש השנה ויחשוב לעצמו, שכבר עברו עליו כמה וכמה ראש השנה, ואף שלא שב בתשובה ועזב את עוונותיו עדיין הוא חי, וחושב שכן יהיה הלאה, וזה גורם לו שלא יפחד מיום הדין. אמנם מצינו בתורה שלוט כשיצא מסדום רצה לילך לצוער, ואמר "הנה נא העיר הזאת קרבה לנוס שמה והוא מצער אמלטה נא שמה הלא מצער הוא ותחי נפשי", ופירש רש"י, קרובה ישיבתה נתיישיבה מקרוב, לפיכך לא נתמלאה סאתה עדיין, שצוער איחרה ישיבתה אחרי ישיבת סדום וחברותיה שנה אחת. ומכאן רואים שבשביל עוד שנה אחת של עבירות שהיה לסדום נגזר עליה כליה. ולכן צריך לפחד שגם שבשנה שעברה היה מבחינת "צוער" אבל יתכן שבחלוף שנה אחת כבר נעשה חלילה כ"סדום".

זכירת עקידת יצחק

אמרו חז"ל (ר"ה טז, א), למה תוקעין בשופר של איל, אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני. והנה בתפילת זכרונות אומרים "ותראה לפניך עקידה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו

על גבי המזבח", ולא מזכירים כלל את הנסיון שהיה ליצחק, ולכאורה עיקר הנסיון היה לגבי יצחק שמסר את נפשו על ציווי הבורא, ומדוע נזקק נסיון זה לאברהם. ועוד צריך לבאר, מהו הקשר בין תקיעת שופר לעקידת יצחק.

ביאר זאת הגאון ר' בצלאל ז'ולטי זצ"ל עפ"י דברי הרמב"ם (יסודי התורה ה, יא) שכתב, "אם דקדק החכם על עצמו והיה דבורו בנחת עם הבריות ודעתו מעורבת עמהם ומקבלם בסבר פנים יפות וכו', ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפילין ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין וכו', עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאווים למעשיו הרי זה קידש את השם ועליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר". ומדבריו אנו למדים כי מצות קידוש השם אינה רק הנכונות למסירת הנפש בפועל, אלא משמעותה לחיות באופן של קידוש השם, שחי חיים שכל רגע ורגע מאהבים את השם על הבריות.

אמנם יש קונה עולמו בשעה אחת, שמוסר נפשו למות על קידוש השם, אבל אין זה אלא לשעה אחת, שהוא מוכן באותם רגעים למעשים נעלים ומקודשים ביותר, אבל אין זה מוכיח על כל חייו שהוא חי באופן נעלה ובדרגה גבוהה, ולכן מזכירים את זכותו של אברהם שעקד את יצחק בנו, והראה דוגמא לחיים של קידוש השם, ולחיות על קידוש השם הוא יותר נעלה מאשר למות על קידוש השם.

ולכן בזמן תקיעת שופר שמקבלים עלינו את מלכותו יתברך, הרי זה בבחינת "מעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני", כי אנו מקבלים על עצמנו לחיות על קידוש השם, וזו המעלה הגדולה ביותר של קידוש השם.

אמירת "תשליך"

כתב המהרי"ל (הלכות ראש השנה, ט), נוהגין לילך בראש השנה אחר סעודה אצל ימים ונהרות להשליך במצולות ים כל חטאותינו, משום דאיתא במדרש זכר לעקדה שעבר אברהם אבינו בנהר עד צוארו, ואמר הושיעה ה' כי באו מים עד נפש, והוא השטן שנעשה כמו נהר לעכב אותו מן העקדה.

טעם נוסף כתב הרמ"א בספר תורת העולה (ג, נו), כי מן מצולות ים ניכר ענין בריאת העולם, כי מצולות ים הוא התהום, והיא המקום היותר עמוק בים, והנה, לפי הטבע של היסודות שהמים יכסו הארץ, והארץ היא המרכז, והוא מקום הנמוך בכל העולם, והנה, התגלות הארץ לצורך בני אדם ולדרים עליה אינו בלא כוונת מכוון, והוא, אשר חדש העולם כרצונו לתכלית ישוב הארץ, וכן אנו הולכים על המים לראות אשר שם חול גבול לים, ואמר עד פה תבא ולא תוסף, וכשאנו הולכים שם אנו רואים גבורתו של יוצר בראשית.

ולכן אנו הולכים על המים בראש השנה, שהוא יום הדין, לשום כל אחד על נפשו ענין בריאת העולם, ושהשם יתעלה מלך הארץ, ועל זה נאמר תשליך במצולות ים חטאתינו, כי באמת המתבונן בענין מצולות ים ומכיר שהעולם מתחדש על ידי זה, עומד על מציאות השם יתעלה, ומתחרט על ידי זה על כל עונותיו, וחטאיו נמחלים, ועל דרך זה נשלכים החטאים

במצולת הים, והוא מבואר למשכיל.

כבקרת רועה עדרו מעביר צאנו תחת שבטו

מתאר אחד מתלמידי ישיבת כפר חסידים בראשיתה כשהיתה עוד במושבה זכרון יעקב את ראש השנה בצילו של המשגיח ר' אליהו לאפיאן זצ"ל.

בערב ביני שימשי של יום השני של ראש השנה, התפרסם שהמשגיח אומר שיחה, ולא עוד, אלא שבקשה ממנו לבל ידליקו את הלוקסים קודם השיחה שיפה לה החושך. קבלה היא: כאשר מאירים את הפנימיות טוב לו לחוץ שיהיה שרוי בחשכה, באור - רואה האדם את הזולת, בחושך - רואה הוא את עצמו.

"כבקרת רועה עדרו מעביר צאנו תחת שבטו", קולו הרחימאי של המשגיח מלווה את הפסוק בהטעמה - "תחת שבטו" - מאי משמע תחת שבטו.

המשיל על כך הגאון ר' איצלה בלזר זצ"ל, כמו עדר כבשים הנכנסין לדיר להתעשר. הרועה מונה אחד, שנים, עד העשירי. זה דינו לשחיטה. מיד נוטל את לשון הזהורית - פס אדום מבד - וכורך סביב צווארו לסימן - זה יוצא לשחיטה. שוב מונה, ושוב בעשירי כורך. מכאן ואילך מתערב הכבש המסומן בין חבריו ולא חש כלל מהסימן האדום הטבוע בצווארו וחורץ את גורלו. הוא קופץ, הוא משתובב, הוא רוקד בין חבריו. אוי, ראש כבש שכמוך, איך לא תחוש בסכנה המרחפת עליך?! שוטה שכמותך, לא עת רקוד עכשיו. רוצ, החפז אל השוקת, טבול את צווארך במים, טבול שוב ושוב, אל תלאה עד שתסיר את הפס האדום המסמן את עתידיך למיתה.

וכאן הגביה ר' אל'ה את קולו ואמר: הרבה פסים אדומים תלויים בצווארו של אדם בראש השנה, בפרנסה, בבריאות, אבל הוא אינו רואה, אינו חש, מתערב עם ההמון, הוא והפסים האדומים יחד עמו. הוא מתערב עם ההמון, והוא נהיה המוני, הוא שר עמם הוא רוקד עמם, והפסים האדומים רוקדים איתו יחד.

"מה אתה רוקד" - שאג המשגיח, תיכנס לשוקת של מים ותשטוף את עצמך! תיכנס לים של דמעות ותנקה את עצמך מהפסים האדומים.

וכך ממשיך המשגיח לתאר את ה"פס האדום" של הבריאות. בעיות רפואיות של האדם, של משפחתו, הקושי והשברון הכרוך בזה, ייסורי הגוף והנפש. "בידינו" - שאג המשגיח מנהמת ליבו - למחות את הפס האדום הזה בראש השנה, הבה נבקש כולנו יחד "אבינו מלכנו שלח רפואה שלמה לחולי עמך".

והנה מגיע תורו של ה"פס האדום" של פרנסה. העוני, הדוחק, התקווה ומפח הנפש, הזיעת אפים, הלחם צר ומים לחץ, וגם את ה"פס" הזה בידינו למחות - "אבינו מלכנו כתבנו בספר פרנסה וכלכלה!"

הזהירות ממדות רעות

שנה אחת בליל ראש השנה, נכנס המגיד הירושלמי הגאון רבי שלום שבדרון זצ"ל לבית

הכנסת קהל חסידים בשערי חסד, ובקשוהו הגבאים שיאמר כמה מילים לפני תפילת ערבית. ניגש ר' שלום לארון הספרים והוציא את ה"שערי קדושה" לרבי חיים ויטאל, והחל להקריא בבכיות מהספר, "והבן זה מאד, כי להיותם עיקרים ויסודות לא נמנו בכלל תרי"ג המצוות התלויות בנפש השכלית, ונמצא כי יותר צריך להזהר מהמדות הרעות יותר מקיום המצוות, עשה ולא תעשה, כי בהיותו בעל מדות טובות בנקל יקיים כל המצוות".

הוא לא הרחיב את הדיבור, רק חזר וחזר שוב ושוב בבכי על דברי רבי חיים ויטאל, מה שעורר את הקהל מאד.

ונתנה תוקף קדושת היום כי הוא נורא ואיום

כתב בדרשות רבי יהושע אבן שועיב (דרשה לראש השנה). "עוד שמעתי למורי ז"ל, שהדברים שאינן מושגין בשכל האדם לא דברה תורתנו בהם בפירסום אלא ברמז ובהסתר, שלא יאמרו הרוצה לשקר ירחיק עדיו, כמו שלא דברה תורה ענין בגן עדן ובעולם הבא ותחיית המתים ובעונש גיהנם, שהם דברים שאינן מורגשים ואם הם אמת ויציב, אלא מסרם ברמז לעמו ישראל המאמינים. וכן הענין ממש בזה היום שלא פרסם הכתוב שהוא יום הדין וסתם דבריו בענין גדול כזה שהוא מפורסם, והטעם שאע"פ שקבלה בידינו שהוא יום הדין אינו מורגש, ושמענו שבדורות החסידים הראשונים היו רואים דברים מבהילים ושומעים קולות מרעידים ויש מזה רמז במדרשות".

והחפץ חיים זצ"ל כתב במכתב (ערב יו"פ תרפ"ה), "והנה אחי ורעי, אנו רואים שנתגברה מאד מדה"ד בעולם ואין לנו יום שאיננו שומעים שמועות נוראות ומחרידות, וכמעט שאין מדינה בעולם שיצאה נקיה ממדת הדין בשנה זו, ולפלא גדול לי על מה שאין העולם מפחד כלל, בעת שהננו רואים שכל הפקידות שנאמרו בתפילת ונתנה תוקף נתקיימו בשנה זו, ואין איש שם לב על זה, וכל אחד ואחד, הלא צריך לירא לנפשו מאימת הדין הקשה השורר בעולם, עלינו להאמין שזוהי התראה מהקב"ה, שנעשה תשובה, ומי יודע מה יולד יום, וכל מה שנאחר לשוב בתשובה, יגדל ח"ו החרון אף בעולם".

אדם יסודו מעפר וכ' בנפשו יביא לחמו

הגאון ר' יחזקאל אברמסקי זצ"ל היה רגיל לומר, שהעולם בוכים כשהם אומרים "אדם יסודו מעפר וסופו לעפר", אבל אני לא בוכה אז, כיון שאדם יסודו מעפר וסופו לעפר זה דבר הגיוני וכך הוא דרכו של עולם, אבל כאשר אני אומר "בנפשו יביא לחמו" אז אני בוכה, כי עולה בדעתי במה האדם מביא את לחמו את הפרנסה שלו - "בנפשו" - עם הנפשיות שלו, עם הרוחניות שלו הוא מביא את הפרנסה, ועל זה יש לבכות.

מעלת התפילה בימים הנוראים

אמרו חז"ל (שוחר טוב, קב) על הפסוק "פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם". "אמר ר' יצחק כלפי הדורות אמרו, שאין להם לא נביא ולא כהן מורה צדק, ולא בית המקדש שיכפר עליהם אלא תפלה אחת נשתיירה להן שהם מתפללין בראש השנה וביום הכפורים, אל תבזה

אותה מהם, שנאמר ולא בזה את תפלתם".

הגאון ר' אליהו לאפיאן זצ"ל אמר באחת משיחותיו. בימי קדם בימים הנוראים היו קולות בכיות וצעקות המתפללים בביהמ"ד נורא ואיום, ומה זאת שבדורנו התפללות נאמרות בהשקט ובטוחה כרגיל.

והמשיל על כך משל, לכבש שתפסה הזאב, הנה אם תופש ומושך אותה ברגליה הרי היא צווחת ומתאנחת בקול גדול, אבל אם אנו רואים שה שתפסה הזאב והיא שותקת, סימן מובהק הוא שתפסה בצווארה במקום שהנשמה תלויה בו וגרונה נחר.

וכן הדבר בענין שלפנינו, בימי קדם שהאמונה היתה חזקה, אפי' אם נכשלו ונתפסו ביד היצר הרע, היה זה רק בידים או ברגלים, ולכן זעקו עד לשמים ורעשו הספים של ביהמ"ד בתפילה ותחנונים, משא"כ עכשיו ד' ירחם עלינו.

הכנה לתקיעות

סיפר **הגאון ר' חיים לייב ברנשטיין זצ"ל** (מחבר ס' הליכות חיים ותלמיד סלבודקה) מה שראה שנה אחת כשנסע להתפלל בתלמוד תורה בקלם.

נכנסתי מעט באיחור לסדר מוסר בהיכל התלמוד תורה, בהכנסי לא האמנתי למראה עיני, ישבו שם במזרח **הגאון ר' נפתלי טרופ זצ"ל** ראש הישיבה של ראדין, **הגה"צ רבי יוסף לייב נענדיק זצ"ל** המנהל הרוחני של קלעצק, וכן מנהלי הת"ת ובראשם **הגה"צ רבי דניאל מובשוביץ**, ועוד מגדולי התלמידים של התלמוד תורה, וכן כל הקהל למדו מוסר שלפני התקיעות. והיללות, אוי, היללות שהיו שם הסתלסלו בסילודין עד לב השמים. איך שר' נפתלי געה בבכיות מקוטעות אין לשער, אני לא מסוגל לתאר מה שראיתי. רבי דניאל ורבי יוסף לייב ועוד מתלמידי התלמוד תורה בכו יחד בקול גדול, כולם בכו כאיש אחד בלב אחד, היללות נענעו את כולי באימה ופחד. מה אומר ומה אדבר, אדם זר שהיה נקלע לשם היה יכול לחשוב שמישהו עומד כאן עם נשק בידו וכולם מיללים מפחד. אותו ר' יוסף לייב נענדיק שלעג להם לגרמנים ימ"ש שחתכו בבשרו החי והתאכזרו בו נוראות והוא בז להם, אותו ר' יוסף לייב לא יכל להחזיק מעמד רגעים לפני תקיעות מאימת הדין והמשפט.

קדושת הימים הנוראים

בעל ה"תפארת ישראל" כותב בצוואתו לבני משפחתו, "בני ובנותי שליט"א, הזהרו בב' ימי ראש השנה ומכל שכן ביום הקדוש ביום הכפורים מלדבר דברים בטלים וגיחון, וכל שכן מלמלא שחוק פיכם, וזכרו לפני מי תעמדו אז למשפט לפני אדון העולם".

והגאון רבי נפתלי אמסטרדם זצ"ל כותב לבנו, "פעם אחת שמעתי מתלמיד אחר שהיה כבן בית שלו, וסיפר לנו כי בליל א' דראש השנה כשהלך הג"ר ישראל סלנטר זצ"ל מביתו לתפילת ערבית, היה נותן סדר הנהגה לכל אחד מבני ביתו, דהיינו גם הבנות הזהיר אותם שיזהרו שלא יכעסו ח"ו ולא ידברו בדברים בטלים, רק ילמדו בספר עלים לתרופה של הגר"א ז"ל, ואמר כי אז כולם בסכנה גדולה, והזהירות יהיה נמשך לכל הפחות עד ג' שעות בשחרית שאז גומר הדין

ביותר".

מלכיות - כדי שתמליכוני עליכם

המשגיח ר' נתן מאיר וואכטפויגל זצ"ל היה מעורר ומביא את דברי הסבא מקלם זצ"ל, שהתכלית של עבודת האדם בכל חייו היא קבלת עול מלכות שמים, ולכן קוראים קריאת שמע פעמיים ביום, אבל כיון שהאדם לא מרגיש מלכות בחוש רק בשכל, ויש מפני כך חסרון בקבלת עול מלכות שמים, לכן בא הקב"ה ונתן שני ימים של דין ומשפט, ר"ה ויוהכ"פ, לאיים על הנפשות ושיפחדו, ובזה מרגיש עול מלכות שמים, ומתעורר, ונמשך מכך עול מלכות שמים בחוש לכל השנה.

וכן עורר, שאנשים עומדים בראש השנה ומתפללים שעות בלי היסח הדעת, ונזהרים ממפריעים, אבל יכול להיות שלא עומדים על העיקר, מכוונים הרבה בפסוקי זכרונות אבל שוכחים את העיקר שהוא קבלת עול מלכות שמים, ובכל הדורות ידעו שעיקר העבודה כדי להגיע ל"מלכיות" הוא רק על ידי האימה והפחד מהמלכות.

וכתב בעל ה"יסוד ושורש העבודה" (שערי א, ד), "אחי ורעי אהובי נפשי, הלא ענייכם לנוכח יביטו ועפעפיך יישירו נגדך, כוונת פסוקי מלכיות מפורש בגמרא הנ"ל, והוא שגזרה רצונו ית"ש ויתעלה בזה הצווי על האדם כדי שימליך ית"ש ויתעלה עליו בעת אמירת הפסוקים, כמבואר בלשון הגמרא "מלכיות כדי שתמליכוני עליכם", ואיך בוש לא יבושו והכלם לא ידעו אם מוציא מפיו ומשפתיו לבד הפסוקי מלכיות ואינו מכין במחשבתו להמליך אותו ית"ש עליו, ואינו נותן במחשבתו שבח והודאה בשמחה עצומה לבוראנו ית"ש ויתעלה, על שבחר והבדיל אותנו מכל העמים לחלקו ולגורלו הקדוש להיות לנו לאלקים ומלכותו עלינו, ושמנו הגדול ב"ה אינו מכנה רק עלינו עם קדוש אלקי ישראל מלך ישראל וגואלו, או לאותה בושה, כי לא כיון ביום הנורא הזה כגזירת רצונו ית"ש בצווי אמירת פסוקים אלו, ובודאי לא יצא ידי חובתו. לכן כשיאמר פסוק ראשון: ה' ימלוך לעולם ועד, יכוין במחשבתו בשמחה עצומה עד מאד בזה"ל: אני מקבל אלהותך ומלכותך עלי ועל בניי ועל בניי בניי עד סוף כל הדורות, וישמח שמחה עצומה בלבו עד מאוד על שיש לו אלוהים קדוש ומלך גדול ונורא. ומרוב גודל תשוקתו ראוי לקבל ע"ע מסירת נפש בציור איזה מיתה להראות אמתית אמונתו ביחוד אלהותו ית"ש ויתעלה זכרו לעד, ויכוין לתת לית"ש בזה נחת רוח גדול. וכזה יכוין כוונה זו בקצור בכל עשרה פסוקי מלכיות, וביחוד בפסוק שמע ישראל. ודי בזה".

וגילו ברעדה

רבים כבר נתקשו במהות ימי ראש השנה, שמצד אחד הוא יום הדין וכמו שכתב הרמב"ם (פירוש המשניות ר"ה ד, ז) "לפי שלא היו קורין הלל לא בראש השנה ולא ביום"כ, לפי שהם ימי עבודה והכנעה, ופחד ומורא מהשם, והיראה ממנו ומברך מנוס אליו, ותשובה ותחנונים, ובקשת כפרה וסליחה, ובכל אלו הענינים אינו הגון השחוק והשמחה", ומאידך כתב הטור (או"ח, תקפא) "לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ומחתכין צפרניהם ואוכלין ושותין ושמחים בר"ה, לפי שידעין שהקב"ה יעשה להם נס, לפיכך נוהגין לספר ולכבס בער"ה

ולהרבות מנות בר"ה".

ויש לבאר ענין זה עפ"י יסוד גדול של **הבית הלוי** (עה"ת, בראשית) בענין יראה, שהנה ידוע (עי' מסילת ישרים, כד) שיש שני סוגי יראה, יש יראת העונש שהאדם ירא מעבור את פי ה' אלקיו מפני העונשים אשר לעבירות, אם לגוף, ואם לנפש. ויש יראת הרוממות, והיא שהאדם ירחק מן החטאים, ולא יעשה אותן מפני כבודו הגדול יתברך שמו, כי איך יערב לבו של בשר ודם שפל ונמאס לעשות דבר נגד רצונו של הבורא יתברך ויתעלה שמו. ויראה זו היא מתוך ידיעה והשכלה שמתבונן על רוממותו יתברך, ועל פחיתותו של האדם.

אמנם יש יראה שהיא משום שמרגיש תלוי בהקב"ה, והיינו שאם נקבע בלב האדם אמונה גמורה אשר בכל רגע השי"ת מהווה לכל העולם יש מאין ממש, ואם לא יחדש אותו בכל רגע יהיה העולם לאפס ותוהו, הלא אז תפול עליו היראה והפחד, כי הוא מבין ויודע שכל חייו תלויים בהקב"ה, אולם יראה זו אינה סתירה לאהבה, אלא אדרבה כל כמה שהאדם יותר מבין שחייו תלויים בידי הקב"ה זה מעורר לבו יותר אהבה, וכמה שתגדל האהבה כן תגדל היראה שלא יפסיד את חייו.

והמשל של יראה זו היא לאדם שנפל והולך לטבוע בים, ובא אחד ומחזיקו בידו שלא יטבע, ואם רק יעזוב אותו אף לרגע מועט מיד הוא יטבע וימות, וכשחבירו מחזיק בידו מתחזקת בלבו האהבה למחזיקו, אבל מאידך אף יש לו יראה ופחד שלא יעזבנו, והאהבה והיראה מתעוררים יחד.

והיא נקראת יראת ה', כי אין יראה זו אלא מלפני ה' המהווה בכל רגע את כל הבריאה, וכל חיי האדם תלויים רק בו ית'.

אמנם יראה זו אינה נרגשת בחושי האדם, כי צריך ליראה זו הרבה התבוננות והכרה במהלך העולם וחידושו כדי להרגיש שהוא תלוי בכל רגע ורגע בבורא העולם, אבל הצדיקים גמורים זוכים לה באמונתם הטהורה עד שנקבע בלבם ממש כמו הרגשה חושית.

ולג' סוגי יראה אלו כוונת חז"ל במה שאמרו (ברכות ה, א) "לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר רגזו ואל תחטאו, אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה וכו', ואם לאו יקרא קריאת שמע וכו' ואם לאו יזכור לו יום המיתה", והיינו שעל ידי התורה יוכל לבוא לידי יראת הרוממות, ואם לא, יקרא ק"ש שהיא יראה שהוא תלוי בה', וזה ה' אחד שאין לשום דבר מציאות בלעדיו, ואם לא נצחו יזכיר לו יום המיתה שהיא יראת העונש, [ועי' שם בדבריו שביאר באריכות את היראה שהיתה בזמן קריעת ים סוף יותר מציאות מצרים].

ונהנה ודאי לב מי לא יחרד בימי הדין, וכל אחד יכול להרגיש איך כל חייו תלויים בידי הקב"ה שהוא מחדש בכל יום ויום את כל העולם, וכמה שיותר יכניס בלבו את ההרגשה והידיעה שהכל מאת ה' וכל מה שיש לו הוא מאתו ית', מיד יכנס בלבו אהבה גדולה ומתוך כך אף יבוא לידי יראה שיודע שהוא תלוי בו, ואם יעזבנו אף לרגע מועט כבר לא יהיה בידו דבר.

זהו עומק הביאור של "וגילו ברעדה" - שמתוך האהבה באה היראה.

צורת הבקשה בתפילה

אמרו חז"ל (ויקרא רבה ה, ח), מה נגרין (אומנים) הם ישראל שהם יודעין לרצות את בוראם וכו', יש אריס חכם לבקש ויש אריס שאינו חכם לבקש, זה שהוא חכם לבקש רואה בעצמו שהוא שוקע באריסתו וצריך מעות להוצאותיו, עושה לב טוב, סורק שערו, רוחץ פניו, נותן מקל בידו וטבעת באצבעו, והולך אצל בעל השדה, והוא אומר לו בא בשלום אריס טוב, מה אתה עושה? והוא אומר לו טוב. ומה השדה עושה? תזכה ותשבע מן הפירות. ומה השוורים עושים? תזכה ותשבע משומנם. ומה העזים עושים? תזכה ותשבע מגדיהם. אומר לו ומה אתה רוצה? אומר לו יש לך עשר זהובים לתת לי? אומר לו אם אתה רוצה עשרים קח לך. אבל זה שאינו חכם לבקש, שערו מקצץ ממנו, ופניו מלוכלכות, והולך אצל בעל השדה ושואל אותו מה הקרקע עושה? אומר לו הלואי שתוציא מה שהוצאנו עליה, ומה השוורים עושים? אומר לו תשושים, אומר לו מה אתה רוצה? יש לך עשרה זהובים לתת לי? אומר לו לך, מה יש לי עסק אתך [מתורגם].

וצריך להבין מהי מעלתו של האריס החכם, והרי פשע כל השנה שלא עבד כהוגן בשדה, ועוד מגיע בסוף השנה בפנים שמחות ולבוש מלבושי כבוד, ובעל הבית אינו צועק עליו כלל אלא אדרבה מוסיף לו על בקשתו, היאך יתכן דבר זה?

ביארו **בעלי המוסר**, שחכמתו של האריס היא שאף שיודע שלא עשה כהוגן, אבל אינו נשבר ונכנס ליאוש, אלא בא לאדונו כשכולו לבוש הדר, ואומר לו, אל תדאג אדוני, שנה הבאה יהיה בסדר, אתה תזכה לרוות ממני נחת, השדה תתן פירות, השוורים ישמינו, וכששומע זאת בעל השדה מיד מוסיף לו על בקשתו כפליים, אבל האריס שאינו חכם נכנס ליאוש שלא יהיה כלום, והלואי שהשדה תוציא קצת פירות שלא יהיה הפסד יותר מההוצאות, והשוורים כבר תשושים, ולכן בעל הבית מסלקו מפניו.

כן אנו בראש השנה, אין לבוא במצב של יאוש ולחשוב על כל הרע שעשינו בשנה הקודמת, אלא אדרבה לבוא עם תכניות להבא, להגיד לרבש"ע, אני מבטיח לך שיהיה בסדר, שנה הבאה תהיה יותר טובה, השדה תוציא פירות, השוורים ישמינו, וכשאדון העולם שומע דברים אלו הוא מוסיף יותר ממה שהאדם מבקש.

תקיעת שופר

אמרו חז"ל (פרקי דרבי אליעזר, לא), "רבי חנינא בן דוסא אומר, אותו האיל לא יצא ממנו דבר לבטלה, אפרו של איל הוא יסוד שעל גבי המזבח הפנימי, שנאמר וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה, גידיו של איל הם עשרה כנגד עשרה נבלים של כנור שהיה דוד מנגן בהם, עורו של איל הוא אזור מתניו של אליהו, שנאמר ויאמרו אליו איש בעל שער ואזור עור אזור במתניו, שתי קרניו של איל שופרות, בשל שמאל נשמע קולו של הקדוש ברוך הוא על הר סיני, שנאמר ויהי קול השופר, וקרן של ימין הוא גדול מן השמאל, ועתיד לתקע בו לעתיד לבא בקבוץ של גליות".

ולכאורה יש לבאר, שהרי תקיעת שופר היא באיל כדי לזכור זכות העקידה (כמבואר בר"ה

טז, א), וא"כ מדוע עשו זכר לעקידה דוקא על ידי שופר של האיל ולא על ידי ניגון בכינור שאף מזכיר את האיל.

תירצו **בעלי המוסר**, שהנה נאמר בתורה על האיל שאברהם ראה "והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו", ופירש רש"י, שהיה רץ אצל אברהם והשטן סובכו ומערבבו באילנות כדי לעכבו. ויש להתעורר מכאן על גודל היצר, שאף לאחר שאברהם עמד בגבורה בנסיון כל כך גדול לעקוד את בנו יחידו, השטן אינו נח אלא מנסהו עוד, ואף את האיל הוא מסבך בקרניו כדי שאברהם יצטרך להוציאו מהאילנות, כי כך דרכו של היצר לנסות את האדם בכל עת ושעה, והאדם צריך להילחם עמו בכל כוחו בלא הפסק כלל.

ולכן אנו תוקעים דוקא בקרן של האיל כדי לרמוז על ענין זה, של "בסבך בקרניו", שאנו מתחננים ומבקשים שתעמוד לנו הזכות של המלחמה ביצר, מהדברים שאף שלא עשינו אותם כראוי אבל נלחמנו עליהם, וגם אם הם נעשו למחצה אבל הם נעשו על ידי "בסבך בקרניו", רק זכות זו של מלחמה תמידית היא תעמוד לנו ביום הדין.

שינה בראש השנה

החפץ חיים זצ"ל אמר פעם לתלמידיו, שכתב במשנה ברורה בשם הירושלמי שמי שישן בראש השנה ישן מזלו. וטעם הדבר, שזה דומה לבעל הבית שפרצה שריפה בביתו ובעוד כולם צועקים מים! מים! הוא שוכב לו במיטתו וישן שינה מתוקה. וכן הוא בר"ה שבשמים דנים את האדם, והסגורים רצים בבהילות להביא עוד זכויות כדי להכריע את הכף, ואילו הבעל דין עצמו - האדם - הולך לישון.

מלכיות

המשגיח הגר"ל חסמן זצ"ל דרש בשנתו האחרונה לחייו לפני התקיעות בישיבת חברון בירושלים, ואמר בשם **החפץ חיים זצ"ל** משל לקיסר של רוסיה שיצא לבקר את ממלכתו, ובכל מקום ערכו לו קבלת פנים. הקבלת פנים הראשונה היתה בעיר המלוכה פטרבורג, וזה היה בשלמות גדולה עם כל ההכנות הנצרכות לכך, ואח"כ היתה קבלת פנים במוסקבה, ואף שם היה מאוד מכובד, אבל כבר פחות ממה שהיה בפטרבורג, וכך היה הולך מעיר לעיר ובכל מקום קבלו את פניו וכבדו אותו לפי ערכם.

ובאחד הכפרים הנדחים אשר ברוסיה בקושי ידעו מהקיסר, כי גרו שם אנשים איכרים פשוטים, גסי שכל, ומנהגם היה כשהגיע אדם זר לכפר היו זורקים עליו אבנים. לפני שהקיסר הגיע לכפר שלהם, ראש הכפר קיבצם יחד, ואמר להם איכרים יקרים! שבוע הבא יגיע אורח לכפר - הקיסר של רוסיה - והוא לא אורח רגיל, בבקשה ממכם אל תזרקו עליו אבנים, וזו תהיה הקבלת פנים שלכם לכבוד המלך.

ואמר **החפץ חיים זצ"ל**, השכינה הקדושה יורדת לעולם בכל ראש השנה, קבלת פנים הראשונה היתה אצל האבות שהיו מרכבה לשכינה, שיא הדרגה של קבלת פנים, אח"כ היה קבלת פנים של משה רבנו והנביאים, אבל כבר לא כמו האבות, וכך בכל דור ודור, תנאים

אמוראים גאונים ראשונים, בכל ראש השנה ערכו קבלת פנים לשכינה הקדושה, עד דור אחרון שלנו.

ומה הקבלת פנים שלנו, מה דורשים מאתנו? - אל תזרקו אבנים - אך בה' אל תמרודו.
והסביר המשגיח ר' נתן מאיר וואכטפויגל זצ"ל, שעומק המשל הוא שראש הכפר דרש מהאיכרים דבר אחד שיידעו שיש להם עסק עם "מלך", ולכן גם אנו בימים אלו העיקר לדעת ולזכור שאנחנו עומדים לפני המלך, ואף שאיננו יודעים לכבדו כראוי, אבל לפחות לא לזרוק עליו אבנים.

סוגיות ועיונים

שבח לומר "המלך הקדוש" בליל ר"ה

קיד) לענין הזכרת גשם שלא בעונתו, שאם הזכיר גשם שלא בעונתו צריך לחזור, ואם לא הזכיר לא טל ולא מטר אינו חוזר, והוא הדין כאן שכיון שהזכיר בתפילתו "הקל הקדוש" ולא אמר "המלך הקדוש" שהוא שבח יותר שבימים האלו מראה כבוד מלכותו אלא הזכיר שבח פחות, לכן גרע וצריך לחזור.

ג. ובש"ת מים חיים (או"ח, כב. נדפס בשנת תרי"ז) הקשה על דבר ר' אבלי, ממה שכתבו תלמידי רבינו יונה (ברכות יט, א. והובא בבית יוסף, תקפב) שבכל ר"ח אם לא אמר יעלה ויבוא בערב אינו חוזר כיון שאין מקדשין את החודש בלילה, אבל בשבת ויו"ט שקדושתן מהלילה אם לא הזכיר בהם שבת או יו"ט צריך לחזור. וכתבו להסתפק לענין ר"ה אם לא הזכיר קדושת היום, האם דינו ככל יו"ט או שכיון שהוא תלוי בר"ח יש לו דין של ר"ח שאם לא הזכיר בלילה אין צריך לחזור. ובסוף כתבו, שכיון שהוא יו"ט ויש בו איסור מלאכה, ועוד שאין מזכירין בתפילה כלל ענין ראש חודש ורק את היו"ט לכן יש לדנו ככל יו"ט, ואם לא הזכיר קדושת יו"ט בלילה צריך לחזור.

ומבואר בדבריהם שלר"ה יש דין של יו"ט ולא של ר"ח, וא"כ ה"ה לגבי אמירת "המלך הקדוש" דינו כדין יו"ט שצריך לחזור.

א. בעשרת ימי תשובה צריך לסיים בברכה שלישית "המלך הקדוש" (משום שהם ימי דין שהקב"ה יושב ודן כל העולם ומראה מלכותו וממשלתו שהוא בכל משלה), ואם טעה וסיים "הקל הקדוש" אם אינו בתוך כדי דיבור צריך לחזור לראש התפלה.

וכתב החיי אדם (א, כד, י) דין מחודש בשם ר' אבלי פסועלאלר, שאם טעה בליל ראש השנה ולא אמר המלך הקדוש, אינו צריך לחזור, כדין טעה ולא הזכיר יעלה ויבוא בליל ראש חודש שאינו צריך לחזור, מחמת שאין מקדשין את החודש בלילה, ואם כן גם בליל ראש השנה הדין כן שאין צריך לחזור.

ב. ובש"ת שואל ומשיב (מהדו"ד ג, קכה) הקשה על דבריו, שהרי כתב המהרי"ל (לג) שאין להוסיף תוספת יו"ט בר"ה כדי שלא להוסיף על הדין, ומבואר בדבריו שיום הדין הוא כבר מהלילה, וכיון שהמלך הקדוש נתקן מפני שהקב"ה יושב על כסא הדין, לכן צריך להזכיר "המלך הקדוש" אף בלילה, ואינו דומה לכל ר"ח.

ועוד הקשה, שבראש חודש אם לא אמר יעלה ויבוא אין צריך לחזור כיון ששכח ולא הזכיר כלום מענין ר"ח, אבל בר"ה כיון שאמר "הקל הקדוש" גרע יותר, וכמו שאמרו בירושלמי (מובא בבית יוסף או"ח,

ד. ובשו"ת בית הלוי (א, מב) הוסיף להקשות, שאם היה מתפלל תפילה של חול לגמרי היה שייך לקיים את דינו, אבל כשהתפלל תפילה של ר"ה ולא אמר "המלך הקדוש" ודאי שצריך לחזור. וכן הקשה בשער הציון (תקפב, ד).

ונראה שסברו שתיבות "המלך הקדוש" הוא מנוסח התפילה ולא רק הזכרה בברכה, ולכן אם התפלל תפילת ר"ה ולא אמר המלך הקדוש אין זה נוסח הברכה ולכן צריך לחזור.

ה. אמנם בשו"ת בנין שלמה (ב, מז) יישב את שיטת ר' אבלי, וכתב שדבריו שרירין וקיימין ומאירין כשמש בצהרים, ואין זה דומה כלל לדין של תלמידי רבינו יונה, שהרי מה שתקנו לומר המלך הקדוש הוא משום שהם ימי דין ומשפט, ודרשו חז"ל (ר"ה ח, ב) על הפסוק "כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב" מלמד שאין בית דין של מעלה נכנסין לדין אלא אם כן קידשו בית דין של מטה את החדש, נמצא שאין מתחיל הדין בר"ה בב"ד של מעלה רק ביום לאחר שקדשו ב"ד של מטה את החודש, ולכן צדקו דברי ר' אבלי שבבליה אין צריך לחזור אם לא הזכיר המלך הקדוש כיון שעדיין אין דנין בב"ד של מעלה.

ויש להוסיף תבלין על דבריו, שר' אבלי נקט שאין התיבות "המלך הקדוש" מנוסח התפילה, אלא הוא כמו הזכרת יעלה ויבוא

בראש חודש, שהרי בכל עשרת ימי תשובה אומרים כן בנוסח הברכה, וכיון שזה רק הזכרה לכן בליל ר"ה שעדיין אין דנים אין צריך לחזור.

והוסיף הבנין שלמה, שבבליה של ר"ה יש להסתפק שאם לא הזכיר המלך הקדוש צריך לחזור, ואינו דומה לכל ר"ח שאף בליל השני אין חוזר אם לא אמר יעלה ויבוא (והוא מטעם ממ"נ, שאם ר"ח היה ביום הראשון אינו צריך לומר, ואם ר"ח ביום הב' אין מקדשין בלילה), אבל בר"ה שאלול לעולם חסר, וודאי שהדין של ר"ה מתחיל ביום הראשון, אם כן בליל הב' צריך לחזור אם לא אמר המלך הקדוש.

ו. וכן נקט בשו"ת אגרות משה (או"ח א, קע), אלא שכתב לדון אם מתפלל שחרית קודם הנץ ושכח לומר המלך הקדוש אם צריך לחזור, שהרי בדיעבד אם קדשו את החודש משעלה עמוד השחר קודם הנץ החודש מקודש, אבל כיון שלכתחילה צריך לקדש את החודש לאחר הנץ, ואם כן אף בב"ד של מעלה אין דנים קודם הנץ, יש לומר שאינו צריך לחזור ודינו כמו הלילה.

אמנם כתב שמסתבר שאין לחלק משאר היום כיון שלאחר עלות השחר דינו כיום, וכתב שהוא צע"ק לדינא [וע"ע בשדי חמד מערכת ר"ה ב, כט שהאריך בענין זה].

לא אד"ו ראש

שנים, אבל מצות ערבה שהיא דרבנן החמירו בה יותר כדי שלא יזלזלו בה בשאר שנים.

ועוד כתבו ליישב (על תקיעת שופר), שראש השנה מספק עושים אותו ב' ימים, ולכן אף שחל בשבת אין מצות שופר בטלה לגמרי שהרי תוקעים למחרת, אבל מצות ערבה שהיא יום אחד אם היה בטל לגמרי יש חשש שתשתכח תורת ערבה.

ובכלבו (סימן סד) כתב טעם נוסף, שלפעמים המולד יהיה ביום חמישי לאחר י"ח שעות ולמעלה, ואז צריך לדחות את ר"ה ליום ו' משום הכלל של "מולד זקן בל תדרוש" (והיינו שאם המולד הוא לאחר השעה 12 בצהרים אי אפשר לראות את המולד באותו היום כייש שש שעות לאחר המולד שאי אפשר לראות את הלבנה (וכמבואר בר"ה כ, ב) ולכן העדים שמעידים שראו את המולד הם עדי שקר). וכיון שביום ו' אין עושים את ר"ה משום הכלל של "לא אד"ו ראש", וצריך לדחותו לשבת, ואם גם נדחה משבת, נמצא שר"ה יחול רק לאחר ג' ימים מהמולד וזה מיחזי כשיקרא, ולכן לא רצו לדחותו משבת.

ג. אמנם הרמב"ם (קידוש החודש ז, ז) כתב טעם חדש לדחיית "לא אד"ו ראש", וז"ל: ומפני מה אין קובעין בחשבון זה בימי אד"ו, לפי שהחשבון הזה הוא לקיבוץ הירח והשמש בהלוחם האמצעי לא במקומם האמתי כמו שהודענו (והיינו שמה שאנו עושים הפרש בין מולד למולד של כ"ט יום י"ב

א. ב"לוח העברי" ישנם כמה כללים לקביעת יום ראש השנה, ואחד הכללים הוא "לא אד"ו ראש", וביאורו, שאם ראש השנה צריך לחול לפי המולד בימים אד"ו דוחים את ראש השנה ליום המחרת.

ואמרו בראש השנה (כ, ב) שסיבת הדחייה מימים ד"ו הוא מפני הירקות והמתים, והיינו, שאם ראש השנה יחול ביום ד' או ביום ו', יום הכיפורים יחול ביום ו' או ביום א' ויהיו שני ימי קודש סמוכים זה לזה, וכיון שאסור לעשות מלאכה בימים אלה יש חשש שהירקות יכמושו והמתים יסריחו מפני שלא יקברום.

ב. וכן אם לפי המולד צריך לחול ראש השנה ביום א' דוחים אותו למחרת, מפני חיבוט ערבה, והיינו שאם ר"ה חל ביום א' א"כ הושענא רבה יחול בשבת ותתבטל מצות חיבוט ערבה.

וכבר הקשו התוס' (סוכה מג, ב) שאם דוחים את ראש השנה מיום א' משום מצות ערבה שהיא זכר למקדש בלבד, מדוע אם חל ר"ה בשבת לא דוחים אותו ליום ב', שהרי אם ר"ה בשבת אין תוקעים בשופר ביום זה ומתבטלים ממצוה דאורייתא, וכן יום א' של סוכות חל בשבת ומתבטלים ממצות נטילת לולב דאורייתא, ומדוע לא דוחים את ר"ה עבור כך.

ותירצו, שאע"פ שהם מצוות הכתובות במפורש אבל אין חשש שיזלזלו בהם בשאר

שעות ותשצ"ג חלקים אינו חשבון מדויק אלא הוא חשבון ממוצע של כל המולדות, לפיכך עשו יום קביעה ויום דחייה כדי לפגוע ביום הקבוץ האמיתי, כיצד בשלישי קובעין ברביעי דוחין, בחמישי קובעין בששי דוחין, בשבת קובעין באחד בשבת דוחין, בשני קובעין.

ומבואר בדבריו, כיון שיש חשש שמא המולד האמיתי הוא לאחר המולד האמצעי, לכן יש לדחות את ר"ה ליום המחרת. ואף שיש לחשוש גם שמא המולד האמיתי הוא קודם למולד האמצעי, אבל מכיון שאין חודש פחות מכ"ט יום לכן אין מקדימין אלא מאחרין.

והשיגו הראב"ד וכתב, "ולדבריו אין ראוי לעולם לקובעו ביום מולדו ומה חטא אד"ו שלא יהיה בו המולד לעולם באמיתי ולעולם ידחה ומה זכה בגה"ז שיהיה בו ולא ידחה, ואנו קבלנו דחיית אד"ו משום יום ערבה שלא יבא בשבת ומשום יום הכיפורים שלא יבא לא בערב שבת ולא במוצאי שבת, ודחיית בד"ו משום אד"ו, והוא בעיני כמתעתע".

אמנם כבר כתבו האחרונים (פני יהושע ר"ה כ, א. שו"ת משאת בנימין, ט) ליישב את הרמב"ם, שעיקר הדחייה של ר"ה הוא מפני החשבון של המולדות, אלא שקבעו את הדחייה בימים אד"ו מפני הטעמים של הירקות והמתים.

וכן כתב הלבוש (או"ח תכה, א), שאל תתמה על הטעמים הללו שהם חלושין מאד לדחות

עבורם ימי ראש השנה ויום צום כיפור וסוכות שהם דאורייתא, כי כבר הודעתין שאין אלו עיקר הטעם, אלא שחכמינו ז"ל בעוצם ביתנם וחכמתם בחכמת התכונה ראו לתקן מהלך השוה עם מהלך האמיתי כמו שאמרנו, ומפני הטעמים הללו תקנו אותו בימים הללו ולא בימים אחרים, אבל לא שיהיו הטעמים הללו עיקר טעמי הדחיה, חלילה לקדושי עליונים לעשות זאת, הלכך כשיבא המולד ביום אחד מאלו הימים דוחין ראש השנה עד למחר.

ד. ורבי סעדיה גאון כתב (מובא בס' יסוד עולם לר' יצחק הישראלי תלמיד הרא"ש) טעמים נוספים לדחיית "לא אד"ו ראש".

א. שאם יהיה ר"ה ביום ד' יהיה יום הכפורים בערב שבת, וכיון שביוהכ"פ היו מקריבים שעיר חטאת, ושעיר חטאת אינו נאכל אלא ליום ולילה, נמצא שלא יוכלו לאכלו, כיון שביוהכ"פ אסור לאכלו מחמת הצום, ובשבת אי אפשר לבשלו, ולאחר השבת הוא נותר.

ב. מפני מצות לחם הפנים שיש לאפות אותו בערב שבת כדי שיהיה חם בשבת שנאמר "ביום השבת יערכנו לפני ה'", ואפייתו אינו דוחה את הצום.

ג. אם ר"ה היה חל ביום א' אז גם יו"ט הראשון של סוכות יחול ביום א', ונמצא שחייב לבנות את הסוכה כבר מערב שבת, והתורה אמרה "חג הסוכה תעשה לך שבעת ימים" וכמו שדרשו (סוכה כג, א) שצריך

לעשות סוכה הראויה לשבעה, וכאן ע"כ
יצטרך לעשות סוכה הראויה לשמונה.

ד. אין ראוי שיהיה יוהכ"פ חל ביום ו' וביום
א', כי דין תורה שצריך להוסיף בשבת
וביוהכ"פ מחול על הקודש, וכיון שהם
סמוכים זה לזה לא שייך בהם תוספת.

וודאי שלא חלק על הטעמים הנאמרו בגמ',
אלא משום שכל קביעת החדשים הם לפי
חשבון המולדות, לכן ראה להוסיף טעמים

כדי לחזק את חשבון חז"ל. ובפרט ששיטת
רס"ג שאף בימי משה רבינו לא קדשו כלל
על פי הראיה אלא על פי חשבון, וכל
החשבונות הם הלכה למשה מסיני, ורק בימי
אנטיגנוס איש סוכו התחילו לקדש עפ"י
הראיה.

וע"ע בביאורו של הגר"י פערלא על הרס"ג
(לאוין, קנז). ובתורה שלמה (כרך י"ג פרק ג)
שהאריכו לבאר את שיטת הרס"ג.

בענין הדין בראש השנה

שרוב מעשיהם לחובה, ויש בינוניים שהם
מחצה על מחצה.

ועוד ביארו התוס', שלפעמים הצדיקים
נחתמין למיתה ורשעים גמורים לחיים, וכמו
שכתוב "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו"
(דברים ז, י), וביארו חז"ל (קידושין לט, ב) שמי
שזכותיו מרובין מעונותיו דומה כמי ששרף
את כל התורה כולה ולא שייר ממנה אות
אחת, ואם עונותיו מרובין מזכותיו דומה
כמי שקיים כל התורה כולה ולא חיסר אות
אחת. והיינו, שמי שצדיק שיש לו זכויות
יותר מעונות, "מריעין לו" בעוה"ז לנקותו
מעונותיו שיטול שכר שלם בעולם הבא,
ואילו מי שעונותיו מרובין מזכותיו
"מטיבין לו" לשלם לו שכר מצותיו בחייו כדי
לטורדו מהעולם הבא, [ומרן הגר"ש אלישיב
זצ"ל כתב, שיש לרמוז זה במה שאמרו חז"ל
(ברכות יח, ב) רשעים בחייהם קרוין מתים
וצדיקים במיתתן קרוין חיים, והיינו שרשעים

א. "אמר רבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן,
שלשה ספרים נפתחין בראש השנה אחד
של רשעים גמורין ואחד של צדיקים גמורין
ואחד של בינוניים [ועי' בפני יהושע שכתב,
וענין הספרים האמורין כאן בודאי הם ענין
מופלא ואדם אחד מני אלף ידע להשיג מהות
ואיכות הספרים על מתכונתם], צדיקים
גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים,
רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר
למיתה, בינוניים תלויין ועומדין מראש
השנה ועד יום הכפורים, זכו נכתבין לחיים,
לא זכו נכתבין למיתה (ראש השנה טז, ב).

ונחלקו הראשונים בביאור הסוגיא.

בתוס' כתבו לדייק שאם חילקו את האנשים
לג' כתות, ואחת מהכתות הם בינוניים, על
כרחק שכוונת הגמ' ב"צדיק" ו"רשע" הוא
ביחס למעשיהם, שיש צדיקים במעשיהם,
והיינו שרוב מעשיהם לטובה ויש רשעים

החיים שמקבלים כאן בחייהם זהו בעצם מיתה להם לעולם הבא, וצדיקים במיתתן בעוה"ז קרויין חיים, שזהו חיים להם לעוה"ב].

ואם כן מה שאמרו בסוגי' גבי צדיקים "חיים" וגבי רשעים "מיתה", הכוונה חיים ומיתה לחיי העולם הבא.

ודברי התוס' תלויים זה בזה, שכיון שפירשו שצדיק ורשע הוא לפי המעשים, ע"כ היו צריכים לפרש שחיים ומיתה הם לחיי העולם הבא.

ב. אמנם יש מן הראשונים (הר"ן בשם תוס' ר"י הזקן. רמב"ן בשער הגמול) שפירשו שצדיק ורשע אינו ביחס למעשיהם, אלא ביחס לדין זה של ראש השנה, שאותם בני אדם שזוכים בדין מחמת איזה זכות נקראים צדיקים גמורים כלפי דין זה, ואף על פי שעונותיהן מרובין מזכיותיהן, הם זוכים בדין לפי שמדתו של הקדוש ברוך הוא נותנת לשלם להם בעוה"ז אי זה זכות שעשו. ורשעים היינו רשעים בדין, ויתכן שהם צדיקים שזכיותיהן מרובין מעונותיהן, אבל כיון שהם מתחייבין בדין ואפילו מפני עבירה קלה שעשו, לגבי דין זה הם נקראים רשעים גמורים, וכמו שכתוב "והצדיק את הצדיק והרשעו את הרשע", והיינו צדיק ורשע לאותו דבר. ובינונים הם אותן בני אדם שהמשפט שלהם שקול בר"ה, והם תלויים ועומדים עד שהם מכריעים עצמם לזכות או לחובה מראש השנה ועד יום הכיפורים.

ונמצא שהם חולקים על התוס' בתרתי, שצדיק ורשע אינו ביחס למעשיהם, אלא

ביחס לדין הזה של ראש השנה. ועוד, שהחיים והמיתה אינו כלפי העולם הבא אלא כלפי חיי העולם הזה, ולכן הוכרחו לפרש שצדיק ורשע הוא ביחס לדין ולא ביחס למעשי האדם.

ג. והרשב"א הביא את ב' הפירושים, אלא שתמה על פי' התוס', שאם הדין הוא לעולם הבא, הרי אפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שום רשע מרשעתו, ואם כן איך אמרו שרשעים נחתמין לאלתר למיתה, והלא יתכן שיחזור בתשובה בסוף ימיו, וכן אם היה צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה אבד כל הראשונות, ומה שיין לומר שנחתם לטובה לחיי העולם הבא. וסיים וכתב, "וברוך קל אמת היודע האמת".

עוד הקשו האחרונים, מדברי הירושלמי (ר"ה א, ג) שכתב על ר"ה, "זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, ועל המדינות בו יאמר אי זו לחרב ואי זו לשלום אי זו לרעב ואי זו לשובע ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות". ומשמע מדבריו שהדין הוא על חיי העולם הזה, שהרי כתב שנגזר על המדינות אם יחיו וכו'.

ועוד קשה, ממה שאמרו (ביצה טז, א) "כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב והוצאת בניו לתלמוד תורה שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו", ומבואר שבר"ה נגזר על האדם כמה

תהיה פרנסתו, וא"כ הדין הוא על חיי העולם הזה.

ועוד הקשו, מדברי רב נחמן בר יצחק שהביא מקור לדברי ר' כרוספדאי שיש שלושה ספרים, מדברי משה שאמר "ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת" מחני נא זה ספרן של רשעים, מספרך זה ספרן של צדיקים, אשר כתבת זה ספרן של בינוניים. ולדברי התוס' שהספרים הם לחיי העולם הבא, דחוק לומר שמשה רבינו התכוון על חיי העוה"ב, ובפשיטות כוונתו היתה שאינו רוצה להמשיך לחיות בעוה"ז.

ד. אמנם דברי התוס' מבוארים יותר בתוס' הרא"ש שכתב, "הילכך האי חיים ומיתה דקאמר היינו חיי העולם הבא ומיתה העולם הבא, דמאורעות שלו וגזרותיו של שנה זו תלויין בה שגוזרין על הצדיק גזרות קשות בעולם הזה להפרע ממנו עונותיו ולרשע גוזרין גזרות טובות ליתן לו שכר מצותיו בעולם הזה כדכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו הילכך צריך להעלותו בכף מאזנים בכל שנה".

ומבואר בדבריו, שאע"פ שהדין הוא כלפי העולם הבא, אבל נכלל בזה גם דין על חיי העולם הזה, כי לפעמים גוזרין גזירות רעות על הצדיק כדי שיזכה לעולם הבא, וכן ההיפך לרשע גוזרין גזירות טובות כדי ליתן לו שכר בעולם הזה על מצותותיו, ולכן אע"פ שעיקר הדין הוא כלפי העולם הבא, ועל זה אמרו בגמ' חיים ומיתה, אבל נכלל בדין זה גם תוצאה לחיי העולם הזה.

ולפי זה מובן מדוע דנים כל שנה על חיי העולם הבא, ואע"פ שיתכן שיהיה רשע כל חייו ויזכה לעולם הבא כי יעשה תשובה בסוף ימיו, אבל דנים אותו כל שנה כי הוא נוגע אף לחיי העולם הזה, והדין בעולם הזה תלוי בדין של העולם הבא.

וכן מובן לפי זה בקשתו של משה רבינו, שאע"פ שהספרים הם בדין של העולם הבא, אבל הוא נוגע אף לחיי העולם הזה.

נמצא, שלכו"ע יש דין בראש השנה על חיי העולם הזה, אלא שנחלקו הראשונים האם גוף ועיקר הדין הוא על חיי העולם הזה, או שעיקר הדין הוא על חיי העולם הבא, ורק יוצא ממנו שאף דנים על חיי העולם הזה כדי להכשירו לעולם הבא.

ה. ובביאור הגר"א כתב דרך אחרת, וסבר כותס' שהדין האמור בשלושה ספרים הם לחיי העולם הבא, אלא שהכריח מהסוגי' שיש ב' דינים בר"ה, אחד על חיי העולם הזה ואחד לחיי העולם הבא, שהרי אמרו (שם טז, א) אדם נידון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים, ומשמע שבזה כל אדם שווה, ולכולם חתימתם ביום הכיפורים, וזה הדין על חיי עולם הזה, וכמו שאמרו אדם שאירע בו קרי או אונס, קודם יום הכפורים נידון לשעבר, לאחר יום הכפורים נידון להבא, ומשמע שלכל אדם החתימה והגזר דין הוא ביוהכ"פ.

אלא שיש דין נוסף על חיי עולם הבא ובו יש שלשה ספרים, ובדין זה יש חילוק בין צדיקים ורשעים ובינוניים.

ומכח זה דחה את שיטת הר"ן, שהשלשה ספרים הם על הדין של עולם הזה, ולדבריו יש סתירה לדברי הגמ' שאדם נדון בר"ה וגזר דינו ביוהכ"פ, אמנם לשיטת התוס' שהשלשה ספרים הם על עולם הבא יש לתרץ שהדין הנזכר קודם הוא על עולם הזה.

ולפי זה כתב ליישב את דברי הרמ"א (או"ח תקפב, ט) שהביא מדברי הטור "נוהגין שכל אחד אומר לחבירו לשנה טובה תכתב". והמגן אברהם השיגו, שצריך לומר "תכתב ותחתם", כדי שיחזיק את חבירו לצדיק שנחתם לאלתר לחיים. וכתב הגר"א שלפי ביאורו שבדין על עולם הזה כל בני האדם שווין, וכולם חתימתם רק ביוהכ"פ, א"כ אין מקום לומר "ותחתם" בר"ה כי אינו זמן החתימה כלל [ואע"פ שלגבי עוה"ב הצדיקים נחתמין בר"ה, צריך לומר שהברכה שמברך את חבירו היא על חיי העולם הזה].

ועפי"ז הוסיף לבאר מה שמתפללים בעשרת ימי תשובה "וכתבנו", ואע"פ שכבר כולם נכתבו בר"ה, מתפללים על הכתיבה, כי הכוונה היא שיקרע גזר הדין שנכתב בר"ה, ויכתב מחדש לטובה בימים אלו, כי ימים אלו מסוגלים לתשובה שעל ידה יקרע גזר הדין. אבל לפי דברי המג"א שהחתימה לצדיקים היתה כבר בר"ה, מה שמבקשים בעשרת ימי תשובה בלשון "וכתבנו" הוא מפני שאנו מחזיקים את עצמנו לבינוניים שהם תלויים ועומדים.

אבל לשיטת הגר"א אין עשי"ת מועלת רק לבינוניים, אלא אף רשע גמור יכול לחזור בתשובה בימים אלו כי עדיין לא נגזר דינו.

ו. ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח, ש) נשאל על נוסח הפיוט שאומרים "בראש השנה יכתבון וביום צום כיפור יחתמון", שלכאורה מדברי הגמ' נראה שאין שום אדם שנכתב בר"ה ונחתם ביוהכ"פ, שהרי צדיקים ורשעים נכתבים ונחתמים כבר בר"ה, ובינוניים אינם נכתבים אלא ביוהכ"פ, [ולדברי הגר"א הוא מיושב, שהרי כל אדם לגבי הדין בעולם הזה נכתב בר"ה ונחתם רק ביוהכ"פ].

וכתב ליישב, שמבואר בפוסקים ובספרים שכל אלו העשרה ימים הם ימי דין, ובצדיקים וברשעים נגמר הדין בראש השנה, ובינוניים מתחיל מראש השנה, אם זכו בראש השנה נכתבים בראש השנה, ואם זכו ביום שני נכתבים ביום שני, וכן עד יום כפורים. אמנם אע"ג שזכו ועשו תשובה ומצוות ומעשים טובים, אפילו הכי לא זכו שיהיה אז גם כן החתימה והיינו הגמר דין, כיון שהיה בינוני לא זכה על ידי זה להיות נחתם מיד, אלא צריך לשהות גמר דין עד יום הכפורים לעת ערב בעת נעילת שער. והביא שכן כתב אף המהרש"א (ר"ה, שם).

ומבואר מדבריו, שהפייטן מדבר על בינוניים שנכתבים מראש השנה ואילך, ומה שאמרו "בראש השנה" היינו "מראש השנה" ואילך יכתבון.

מצות תקיעת שופר

א. יש לדון מהו גדר המצוה בתקיעת שופר, האם המצוה היא בתקיעה עצמה או בשמיעתה. ונחלקו בזה הפוסקים והביאו כמה וכמה ראיות, ונבוא לבארם בעזה"ת.

ב. הרמב"ם כתב בספר המצוות (עשין, קע) שהמצוה היא לשמוע קול שופר. וכן כתב בהלכותיו (שופר א, א). והאריך בזה בשו"ת (פאר הדור, נא) שהמצוה היא בשמיעה ולא בתקיעה. והביא הוכחה לדבריו, ממה שאחד תוקע ומוציא את כולם ידי חובתם, ואם המצוה היתה בתקיעה אם כן הרי היא כמצות ישיבת סוכה ונטילת לולב שאין אדם מוציא בזה אחרים ידי חובה אלא המצוה על כל אחד ואחד בגופו, ועל כרחך שהמצוה היא רק בשמיעה ולכן אחד תוקע וכולם יוצאים ידי חובה. ועוד כתב, שאם המצוה היא בתקיעה ולא בשמיעה, אם כן אדם שתקע וסתם את אזניו ולא שמע כלל צריך לצאת ידי חובה משום התקיעה, ועל כרחך שהמצוה היא בשמיעה. ולכן כתב שצריך לברך "לשמוע קול שופר" ולא "לתקוע".

ג. הרא"ש (ראש השנה ד, י) הביא ב' דעות היאך מברכים. ר"ת כתב שמברכים "על תקיעת שופר", והבה"ג סבר שמברכים "לשמוע" ולא "לתקוע". והביא ראיה לדבריו ממה שמבואר (ר"ה כז, ב) שאם היה עומד על שפת הבור והכניס פיו לתוך הבור ותקע לא יצא ידי חובה. ועל כרחך שאין המצוה

ד. אמנם בחידושי הר"ן בפסחים (ד, א מדפי הרי"ף) כתב, שכל דבר שאפשר לעשות על ידי שליח מברכים ב"על", ודבר שאי אפשר לעשותו על ידי שליח מברכים ב"ל". והקשה מדוע התקינו בשופר שמברכים על שמיעתו שאי אפשר על ידי שליח ולכן מברכים ב"ל", ומגילה תקנו שיברך על קריאתה ואפשר ע"י אחר ולכן מברכים ב"ל", ומדוע לא תקנו הפוך, שבשופר יברכו על התקיעה ויברכו ב"על" כיון שאפשר ע"י אחר, ובמגילה יברכו על שמיעתה ויברכו ב"ל". ותיירץ, שבמגילה יש פיסוק אותיות שצריך לשמוע אותם לכן תקנו שיברך על קריאתה, ומתוך כך ידקדק לשמוע את קריאתה, אבל בשופר אין הלשון של תקיעה מוכיח יותר דקדוק מאשר לשון של שמיעה לכן מברכים על שמיעתה.

ובקהילות יעקב (פסחים, ז) דקדק מדבריו, שסבר שהמצוה היא גם בתקיעה ולכן כתב להקשות שיברכו על תקיעתה.

ה. הרא"ש (ראש השנה ד, י) הביא ב' דעות היאך מברכים. ר"ת כתב שמברכים "על תקיעת שופר", והבה"ג סבר שמברכים "לשמוע" ולא "לתקוע". והביא ראיה לדבריו ממה שמבואר (ר"ה כז, ב) שאם היה עומד על שפת הבור והכניס פיו לתוך הבור ותקע לא יצא ידי חובה. ועל כרחך שאין המצוה

ו. הרמב"ם כתב בספר המצוות (עשין, קע) שהמצוה היא לשמוע קול שופר. וכן כתב בהלכותיו (שופר א, א). והאריך בזה בשו"ת (פאר הדור, נא) שהמצוה היא בשמיעה ולא בתקיעה. והביא הוכחה לדבריו, ממה שאחד תוקע ומוציא את כולם ידי חובתם, ואם המצוה היתה בתקיעה אם כן הרי היא כמצות ישיבת סוכה ונטילת לולב שאין אדם מוציא בזה אחרים ידי חובה אלא המצוה על כל אחד ואחד בגופו, ועל כרחך שהמצוה היא רק בשמיעה ולכן אחד תוקע וכולם יוצאים ידי חובה. ועוד כתב, שאם המצוה היא בתקיעה ולא בשמיעה, אם כן אדם שתקע וסתם את אזניו ולא שמע כלל צריך לצאת ידי חובה משום התקיעה, ועל כרחך שהמצוה היא בשמיעה. ולכן כתב שצריך לברך "לשמוע קול שופר" ולא "לתקוע".

ה. **כתב** הרמב"ם (שם, ג) שופר הגזול שתקע בו יצא, שאין המצוה אלא בשמיעת הקול אף על פי שלא נגע בו ולא הגביהו השומע (יצא), ואין בקול דין גזל.

והשיג עליו הראב"ד, ואפילו יהיה בו דין גזל יום תרועה יהיה לכם מ"מ, הכי איתא בירושלמי (סוכה ג, א).

והנה בירושלמי מפורש את שני הטעמים. וביאר החתם סופר (ר"ה כה, א) שיש לומר ששני התירוצים נחלקו בגדר המצוה, שאם המצוה היא רק בשמיעה אם כן צדקו דברי הרמב"ם שאין בקול דין גזל, אולם אם המצוה היא אף בתקיעה צריך לתרץ כדברי הראב"ד שיש גזירת הכתוב שיוצא ידי חובה מ"מ.

ו. **מבואר** בראש השנה (כט, א) שחרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן. והקשה בספר יום תרועה, שאם המצוה היא רק בשמיעה מדוע חש"ו אין יכולים להוציא אחרים ידי חובה והלא העיקר הוא השמיעה והציבור שומעים בעצמם.

ולכן כתב לחדש, שיש ב' חלקים בקיום המצוה וצריך גם לתקוע וגם לשמוע, ובשביל לקיים מצות תקיעה צריך לצאת ממי שחייב בדבר משום שהוא כשלוחו, ולכן אין חש"ו יכולים להוציא אחרים ידי חובה.

והוסיף לומר, שאי אפשר לחלק את ב' חלקי המצוה, ולצאת מחש"ו את חובת השמיעה ואח"כ רק יתקע וכגון בתוך בור שאינו שומע את תקיעתו, ועל ידי כך יצא את ב'

חלקי המצוה, כיון שצריך לקיים את שני חלקי המצוה ביחד.

וכתב ליישב את קושית הרמב"ם היאך מועיל שליחות על מצות התקיעה והרי זה מצוות שבגופו, ותידין, שכיון שכתוב "יום תרועה יהיה לכם" ומשמע תרועה אחת לכולם (וכמו שאמרו לענין סוכה) וזה ודאי אפשר לקיים רק על ידי שמיעה, וע"כ שלא הקפידה התורה שכל אחד יתקע בעצמו.

אולם בסוף דבריו כתב שגדולי האחרונים הבינו בדעת הרמב"ם שהמצוה היא רק בתקיעה, ולכן כתב שאין יוצאין ע"י חש"ו רק משום שזה גנאי שהם יוציאו את הרבים, ואינו דומה לסוכה שכשרה אם נבנתה על ידם, כיון שאין יוצאים ידי חובה אלא בשעת הישיבה בסוכה ולא בשעת עשייתם, אבל בשופר יוצאים ידי חובה בשעת תקיעתם והוא גנאי.

ז. **השאגת** אריה (ו) נקט כדברי היום תרועה שיש ב' חלקים בקיום המצוה, והביא ראיה ממה שמבואר (שם) שחצי עבד וחצי בן חורין אין מוציא את עצמו ידי חובה, וכן מבואר (שם לב, ב) שהמתעסק לא יצא, ואם המצוה היא רק בשמיעה אם כן מדוע שחצי עבד לא יוכל להוציא את עצמו, וכן מדוע המתעסק לא יצא, ולכן למד שיש ב' חלקים בקיום המצוה [ועיי"ש שהוכיח שבדין שומע כעונה אין צריך להיות ראוי לקרוא, שהרי חצי עבד שאינו מוציא את עצמו בתקיעת שופר יכול לצאת על ידי אחר מדין שומע כעונה]. וכן נקט המנחת חינוך (מצוה תה).

ח. הישועות יעקב (תקפה) נקט בדעת הרמב"ם שהמצוה היא רק בשמיעה, אבל כתב שגדר המצוה היא שצריך לשמוע תקיעה של מצוה, ולכן חש"ו או חצי עבד שאינם מחויבים אין על תקיעתם שם של תקיעת מצוה, וחסר אף בשמיעה. וכן נקטו עוד אחרונים (אג"מ. הר צבי או"ח, פה. ועוד).

ט. בשו"ת אגרות משה (או"ח א, קעג) הביא ראייה לשיטת הרמב"ם שהמצוה היא רק בשמיעה, ממה שמבואר בר"ה (כח, ב) שרבי שסבר שמצוות אין צריכות כוונה, והקשו עליו, מהדין שהיה עובר אחורי בית הכנסת, או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת, ושמע קול שופר או קול מגילה, אם כוון לבו יצא, ואם לאו לא יצא. ומוכח שצריך לכוון לצאת. ותירצו שאין צריך כונה לצאת אלא כונה לשמוע, ושלא יהא סבור שזה קול של חמור בעלמא וצריך לדעת שזה קול שופר.

והקשה בספר יום תרועה, שהתירוצ' הוא רק

על שופר, אבל על מגילה אין צד לומר שאינו יודע ששומע קריאת המגילה ומדוע צריך לכוון. ונשאר שם בצ"ע. [ועי' ברש"ש מש"כ ליישב].

וביאר האגרות משה, שאף רבא שסבר שמצוות אין צריכות כוונה, אבל במקום שיוצא מדין שומע כעונה ודאי שצריך לכוון לצאת, כיון שאינו עושה שום מעשה בעצמו, ולכן במגילה שהדין הוא לקרוא ויוצא מדין שומע כעונה, על זה לא הקשו כלל, וגם רבא מודה שצריך לכוון, אבל בתקיעת שופר שהמצוה היא רק לשמוע ואם כן אין צריך את הדין של שומע כעונה, לכן הקשו מה צריך לכוון והרי הוא שומע בעצמו.

י. במור וקציעה (תקפה) כתב להסתפק שכיון שאין מצוה אלא בשמיעה, האם כופין מי שאינו רוצה לקיים מצוה זו. וכמו שאין כופין על לאו שאין בו מעשה כמו כן יש לומר שאין כופין על מצות עשה שאין בה מעשה.

ברכת שהחיינו בליל יום טוב שני

הפסק בין ברכת היין לשתייה, ואם כן מדוע כאן כתבו הפוסקים שיברך, והלא מכניס את עצמו בספק שמא שותה בלא ברכה וזה חמור יותר ממה שלא יאמר כלל שהחיינו.

וכתב הגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (מנחת שלמה א, כ) ליישב, שדין הפסק בברכה תלוי בדעת האדם ואף אם חשב שצריך להפסיק שלא על פי הדין לא נחשב

נחלקו הראשונים האם צריך לברך שהחיינו בליל יום טוב השני של ראש השנה, ושורש מחלוקתם הוא האם הם שני ימים טובים או שהם כקדושה אחת. ופסק השו"ע (תר, א) שכדי לצאת מן הספק ילבש בגד חדש או יניח פרי חדש ויברך עליו ויצא מן הספק.

ולכאורה צריך לבאר, שהרי בכל קידוש אם יוסיף ברכת שהחיינו על פרי חדש חשיב

להפסק והסחת דעת, וכגון שהיה צריך להאכיל את בהמתו קודם שאוכל ונזכר בזה לאחר שבירך, מותר לו לשאול או לצוות על זה, ואף שהזכירו לו שכבר האכילם ושכח, לא נחשב להפסק, כיון שעל פי טעותו היה צריך להפסיק ולדבר.

והוציא דין זה מדברי המגן אברהם לענין קידוש בשבת (רעא, טו), שאם קידש על מים וסבר שהוא יין צריך לחזור ולקדש. אולם אם היה בדעתו לשתות עוד יין אינו צריך לברך שנית בורא פרי הגפן (וכמבואר בסמ"ק רט, ב). ורע"א השיג עליו בהגהותיו, שכיון שאמר את נוסח הקידוש בטעות אם כן הפסיק בין הברכה לשתיה וצריך לחזור ולברך שוב בפה"ג.

וביאר הגרשז"א זצ"ל את סברת המג"א, שכיון שהוא סבר שהוא יין ואמר את הקידוש כדין, אם כן לא נחשב להפסק ולא הסיח דעתו, ולא אכפת לנו שטעה. **ואם** כן הוא הדין לגבי ברכת שהחיינו, שכיון שהוא צריך לברך מפני הסוברים שהם שני ימים טובים, אם כן לא נחשב להפסק.

והוסיף, שיש להזהיר שלא לכוון שהברכה שהחיינו היא רק על הפרי חדש, כדי

שלא יהיה הפסק לכתחילה בין הברכה לשתיה, אלא לכוון בעיקר על היום אלא שמפני הספק צריך לכוון אף על הפרי. אולם בדיעבד לא נחשב להפסק מפני שהוא חשב שכך צריך לנהוג, ואין כאן הסחת דעת, וכמו שנתבאר.

בגדר תקיעות דמיושב ודמעומד

א. שנינו (ראש השנה טז, ב), "למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב השטן.

ונחלקו הראשונים איזה תקיעות חיובן מדאורייתא ואיזה חיובן מדרבנן. שהר"ן (שם) כתב, "פי', כיון שעתידין לתקוע כשהן עומדין, דתקיעות שעל סדר ברכות עיקר למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין, ואמרי' כדי לערבב את השטן, פי' להכניע היצר וכו', ונראה בעיני שלכך הקביעו תקיעות דמיושב אף על פי שהיה ראוי להקדים אותן שעל סדר ברכות, לפי שאלו היו מקדימין אותן

אפשר שלא היו חוששין אח"כ לתקיעות דמיושב שאינן אלא לערבב את השטן בלבד, ולפיכך הקדימו תקיעות דמיושב שבידוע שלא יזלזלו באותן שעל סדר ברכות". ומבואר בדבריו שתקיעות שעל סדר הברכות הן העיקר ובהן יוצאים ידי חובה מדאורייתא, ותקיעות דמיושב הם מדרבנן.

וכן כתב הטור (או"ח, תקפה), "למה מקדימין לתקוע מיושב כדי לערבב השטן, פי' כדי שיתערבב מיד בתקיעה ראשונה שלפני התפלה ולא יקטרג בשעת תפלה". וביארו הבית יוסף, "דלכאורה משמע דאתקיעות

דמעומד מתמה למה הן צריכות כיון שכבר תקעו מיושב, ואי אפשר לפרש כן שהרי עיקר התקיעות על סדר הברכות הן, לכך פירש רבינו דאתקיעות דמיושב מתמה למה הן צריכות כיון שסופן לתקוע על סדר הברכות והן תקיעות של עיקר".

אמנם הרי"ף (ר"ה י, ב) כתב, "נמצא עכשיו שתוקעין תשר"ת ג' פעמים ותוקעין תש"ת ג' פעמים ותוקעין תר"ת ג' פעמים, ונהגו העם לתוקען כשהן יושבין ומברכין עליהם ברכת התקיעה, ומפני שהצבור צריכין לשמוע התקיעות על סדר הברכות לפיכך חוזרין ותוקעין על סדר הברכות תשר"ת פעם אחת ותש"ת פעם אחת ותר"ת פעם אחת, ובדין הוא שיהו תוקעין אותן על סדר ברכות כסדר שתקעו כשהן יושבין, אלא כיון שהברכות אין מעכבות את התקיעות הרי יצאו ידי חובתן באותן שתקעו כשהן יושבין, ודי להם לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת על סדר ברכות פעם אחת שלא להטריח את הצבור". ומבואר בדבריו שיוצאים ידי חובה מדאורייתא בתקיעות דמיושב.

וכן כתב הרמב"ם (שופר ג, יב), "בדין היה שיתקעו על כל ברכה כל בא מהן שלשה פעמים כדרך שתקעו כשהן יושבין, אלא כיון שיצאו מידי ספק בתקיעות שמיושב אין מטריחין על הצבור לחזור בהן כולן על סדר ברכות".

וכן הרמב"ן (מלחמות יא, א) נקט כשיטתם, וכתב "שתקנו חכמים להיות תוקעין ומריעין כשהן יושבין ויוצאים ידי חובתן, ותקנו שיהו תוקעין ומריעין כשהן עומדין על סדר

הברכות, שהברכות הללו מלכיות זכרונות ושופרות כל עיקרן בהתרועעות נתקנו, וכן בתעניות וכן בשעת מלחמה שמוסיפין שש ברכות ובהן נמי זכרונות ושופרות מתריעין עליהן וכו', למדנו מכאן דכיון שאין יחיד ויחיד חייב בתקיעות ותרועות אלא חובת ברכות הוא שמתריעין בהן די להם בתקיעה כל שהוא כדי שיתעלה תפלתנו בשופר, הלכך בר"ה נמי כיון שיצאנו ידי חובת תקיעות של תורה ואין כל יחיד ויחיד חייב בתקיעות, לא נשאר לנו אלא חובת ברכות שתקנו בהן תקיעות כדי שיעלה זכרונו לטובה בשופר, והוה ליה כתעניות, ובתקיעה כל שהוא יצאו ידי התרעה של ברכות, הלכך לא רצו להטריח שלא לצורך ונהגו לעשות בכולן תקיעה". וכ"כ הריטב"א (שם לד, א) "והנכון בזה דמדינא הרי יצאנו ידי חובת מצות שופר בתקיעות דמיושב, ואין תקיעות שעל סדר ברכות באות לחובת מצות שופר אלא לחובת תפלה בצבור להעלות תפלה בתרועה, כענין בתעניות שתוקעין על ז' ברכות דמי שענה כדי להעלות תפלה בשופר, והתם בתקיעה אחת סגי בכל ברכה אליבא דרבנן, אבל ביום זה אין אנו רוצין להפריד תרועה מב' פשוטות, ומכל מקום באיזה סימן מג' סימנין סגי לן ושוב אין חוששין לספיקות ולא להפסקות וגם אם טעה בשברים או בתרועה אינו חוזר דמדינא בתקיעה אחת יוצא". ומבואר בדבריהם שיוצאים ידי חובה מדאורייתא בתקיעות דמיושב, ומה שתוקעים על סדר הברכות הוא מדין התפילה, כדי שיהיו תקיעות על הברכות.

ב. ובשיטת התוס' מצינו סתירה בדבריהם [וכבר העיר כן החזון איש (או"ח ככד)]. שבראש השנה (שם) כתבו לבאר את ענין ערבוב השטן עפ"י דברי הירושלמי, "כד שמע קל שיפורא זימנא חדא בהיל ולא בהיל, וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול ומטא זימניה למתבלע ומתערבב ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא". ולפי ביאור זה משמע שמתערבב בתקיעות דמעומד, וא"כ הם התקיעות שתקנו רבנן להוסיף ולתקוע כדי לערבבו, ובתקיעות הראשונות יוצא ידי חובה מדאורייתא.

וכן לענין הספק של רבי אבהו מהי התרועה, כתבו התוס' (שם לג, ב) שנהגו לתקוע בתקיעות דמיושב שלושים קולות ג' קשר"ק וג' קש"ק וג' קר"ק, ובתפלה תוקעין במלכיות קשר"ק ובזכרונות קש"ק ובשופרות קר"ק. וביארו בטעם מנהג זה, שכיון שכבר עשו את כל הספיקות בתקיעות דמיושב אין צריך בתקיעות דמעומד לעשות את כל הספיקות. וע"כ שסברו שיוצא ידי חובה מדאורייתא בתקיעות דמיושב, ולכן התקיעות שעל סדר הברכות הם רק מדרבנן ואין צריך להחמיר בהן.

אמנם בפסחים (קטו, א) כתבו התוס' לענין אכילת מרור, ששיטת רב חסדא (שם) שאם אין לו ירק לטיבול ראשון אלא רק חסא ואוכלה גם בתחילה בשביל "כרפס", צריך לברך עליה בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור. וכתבו התוס', "אף על גב דעיקר מצות מרור לא נפיק אלא בטיבול שני אחר מצה,

מועלת הברכה שבירך בטיבול ראשון לטיבול שני, מאחר שאכל ממנו מעט בטיבול ראשון, מידי דהוה אברכת שופר דמברך אתקיעות דשיבה ומועלת ברכה לתקיעות שבעמידה שהם עיקר ונעשית על סדר ברכות". ומבואר בדבריהם שבתקיעות שופר עיקר התקיעות הם על סדר הברכות, אלא שמברכים על תקיעות דמיושב ומועלת הברכה לתקיעות דמעומד שהם העיקר, ולמדו מזה אף לענין הברכה על אכילת מרור, שאפשר לברך אף קודם המצוה, [אך כבר העיר החזו"א (שם) שבתקיעות יש מצוה מדרבנן, אבל במרור אינו מקיים מצוה כלל של מרור כשאוכל חסא לשם כרפס, וצ"ע].

ג. וכן בדברי הטור נראה שיש סתירה בדבריו. שבס' תקצ"ה כתב שעיקר התקיעות הם על סדר הברכות, ומאידך לענין הספיקות כתב (בס' תקצ"ב), "ומן הראוי שיתקעו למלכיות תשר"ת תש"ת תר"ת פעם אחת וכן לזכרונות וכן לשופרות וכו', ור"ת הנהיג לתקוע תשר"ת למלכיות וכן לזכרונות ולשופרות ועוד מנהגים אחרים וכו', אלא כיון שאין הברכות מעכבות התקיעות הרי יצאו ידי חובה באותן שתקעו כשהן יושבין ודי להם לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת על סדר ברכות פעם אחת שלא להטריח הצבור וכן המנהג בכל העולם ובב' ישיבות". וכאן משמע שעיקר התקיעות הם התקיעות דמיושב, ולכן אין לטרוח ולתקוע שוב את כל הספיקות על סדר הברכות.

ד. וכדי ליישב את דבריהם יש להקדים את דברי מרן הגרי"ז צ"צ (להובא בחידושי הגר"ח

ר"ה כח, ב) בביאור דברי תוס' לענין בל תוסיף בתקיעת שופר. שהנה הקשו התוס' איך תוקעים עוד תקיעות כדי לערבב את השטן והלא עוברים באיסור בל תוסיף, [והוסיפו שאינו נקרא שלא בזמנו, כיון שאם מזדמן לו ציבור שלא שמעו צריך לתקוע להן, וכבר כתב כהנים שיש בה איסור בל תוסיף אף לאחר שגמר לברך], ותיצו, "דאין שייך בל תוסיף בעשיית מצוה אחת ב' פעמים, כגון כהן אם מברך וחוזר ומברך אותו צבור עצמו, או נוטל לולב וחוזר ונוטל, וכן תוקע וחוזר ותוקע".

וברשב"א כתב ליישב, "ומסתברא דלא קשה כלל, דלא אמרו התם דאיכא משום בל תוסיף אלא במה שהוא מוסיף מדעת עצמו, כגון כהן שהוסיף ברכה משלו ואי נמי ישן בשמיני בסוכה במתכוין למצוה, ואי נמי במה שאירע במקרה שנתערב מתן אחת במתן ארבע וכיוצא באלו, אבל במה שעמדו חכמים ותקנו לצורך אין כאן בל תוסיף דכבר אמרה תורה על פי התורה אשר יורוך".

ולכאורה דברי הרשב"א הם מוכרחים, ומדוע מיאנו התוס' לתרץ כן, [ועי' באבי עזרי (ממרים ב, ט) שביאר שיש בבל תוסיף ב' ענינים, איסור להוסיף על התורה ואיסור להוסיף על המצוה, ודברי התוס' והרשב"א מסכימים זה לזה, עיי"ש בדבריו].

וביאר מרן הגרי"ז, שתוס' סברו שאין כאן חיוב נוסף מדרבנן של תקיעות, וכמו יום השמיני בסוכה שתקנו רבנן שישב בסוכה מדרבנן, ובזה אין משום בל תוסיף וכסברת הרשב"א שכל מה שחכמים תקנו אין בכך משום בל תוסיף כיון שהתורה אמרה

לשמוע בקולם, אלא הגדר בחיוב התקיעות הוא, שרבנן תקנו איך לצאת ידי חובה של התקיעות דאורייתא, והיינו שמדאורייתא יוצאין בתקיעות סתם ולא צריך שיהיו על הסדר, ורבנן תקנו שיתקע את אותן התקיעות שחיובן מן התורה על סדר הברכות.

ועוד תקנו שיתקעו ב' פעמים כדי לערבב את השטן, והיינו, כיון שרבנן תיקנו שיהיו התקיעות של תורה על סדר הברכות, היה לנו לתקוע על הסדר לבד, והיינו יוצאין בין של תורה ובין תקנת חכמים לתקוע על הסדר, אולם רבנן תקנו שכדי לערבב את השטן אין לעשות כן, אלא תוקעין בתחילה את התקיעות סתם כפי חיובן מדאורייתא, ושוב תוקעין על סדר הברכות כדי לצאת ידי חובה כפי שתקנו רבנן איך לצאת ידי דאורייתא.

וזה מוכח בדבריהם שתירצו שאינו עובר בבל תוסיף כשעושה את המצוה ב' פעמים, והיינו שסברו שהתקנה של רבנן היתה לעשות את אותה המצוה פעם נוספת, ויתקע את התקיעות שחיובן מדאורייתא על סדר הברכות.

ולפי יסוד זה נמצא, שהתקיעות דמיושב ומעומד שניהם חיובן מדאורייתא, כי אף שיצא ידי חובה מדאורייתא בתקיעות דמיושב, אבל רבנן תקנו שיקיים מצוה זו אף על סדר הברכות, וכשתוקע על סדר הברכות מקיים את המצוה מדאורייתא כפי שתקנו רבנן לקיימה. ולכן אין סתירה בדברי התוס', שסברו שמברך בתקיעות דמיושב ומוציא

שר"ת סבר שאין לעשותן בנשימה אחת כי אין גונחים ומיילים בנשימה אחת, אבל שאר הראשונים כתבו שכיון שהוא ספק כדי לצאת ידי תרועה, לכן אין להפסיק ביניהם.

ובשולחן ערוך (שם, ד) פסק, שירא שמים יצא ידי כולם, ובתקיעות דמיושב יעשה בנשימה אחת, ובתקיעות דמעומד יעשה בב' נשימות. וכתב המשנה ברורה, שלא יעשה ההיפך, וביאר בשער הציון, שדין זה הוא במקומות שנוהגין כרבנו תם לתקוע רק תשר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות, ובזה יוצא ממה נפשך, שהרי עושה גם שברים וגם תרועה, ואין חוששין להפסק, ולכן אם יעשה תקיעות אלו בנשימה אחת, אולי כונת התורה לתרועה בלבד וכיון שעשה שברים בתחילת התקיעה אינה נחשבת לתרועה כלל, אבל לנוהגים כיום שתוקעים למלכיות תשר"ת תש"ת תר"ת וכן לזכרונות וכן לשופרות, יכול לעשות ג"כ להיפך, שיתקע במיושב בשתי נשימות ובמעומד בנשימה אחת.

אמנם בשו"ע הרב (שם, ט) פסק שלא יעשה כן, אלא בתקיעות דמיושב יתקע בנשימה אחת כדי שתהיה הברכה שמברכין עליהם כהלכה לדברי הכל, כי לכו"ע אם עשה בנשימה אחת יצא. ומבואר בדבריו שעיקר התקיעות הם דמיושב.

אולם המ"ב שלא פסק כן, אלא כתב שיכול לתקוע בתקיעות דמיושב בשתי נשימות, ע"כ שסבר שאין עיקר התקיעות במיושב, ולכן אפשר לסמוך על התקיעות שעושה בנשימה אחת במעומד.

ידי חובה את התקיעות דמעומד, כי כל זמן שלא תקע את התקיעות על סדר הברכות לא יצא ידי חובת דאורייתא בשלימות כפי שתקנו רבנן מתי לתקוע, ולכן צריך שהברכה תחול אף על התקיעות של התפילה, אבל מצד ערבוב השטן הוא ודאי במה שתוקעים שנית, כי היו יכולים לתקוע פעם אחת על סדר הברכות ולצאת את המצוה בשלימות, ולא תקנו כן אלא תקנו שיתקע ב' פעמים וזה כדי לערבב את השטן. [ואין לדקדק שעיקר התקנה בתקיעות השניות הם כדי לערבבו וא"כ הם תקיעות מדרבנן בעלמא, אלא התקנה שיתקעו ב' פעמים ולא יצאו בפעם אחת זה כדי לערבבו]. וכן אין סתירה למה שכתבו שאין צריך לעשות את כל הספיקות על סדר הברכות, כי אף שהתקיעות השניות הם כדי לצאת ידי חובת דאורייתא כפי תקנת רבנן, אבל כיון שהתקיעות הראשונות הם מדאורייתא, אין צריך להחמיר ולעשות את כל הספיקות בתקיעות השניות.

וכן מיושבים דברי הטור, שאף שכתב שעיקר התקיעות הם דמעומד, כי רק בהן יוצא ידי חובת המצוה בשלימות כפי שתקנו רבנן לתקוע על סדר הברכות, אבל אף התקיעות דמיושב הם תקיעות שחיובן מדאורייתא, ולכן כתב שאין להחמיר לגבי הספיקות ב' פעמים כדי לא להטריח את הציבור.

ה. ועוד נחלקו הראשונים (מובא בטור, תקצ) כשתוקעים שברים תרועה כדי לצאת ידי תרועה אם צריך לעשותם בנשימה אחת.

התפלה אותו סימן שטעה. ומבואר שכבר יצאו ידי חובה בתקיעות דמיושב.

ולפי מה שנתבאר עפ"י יסודו של הגרי"ז צ"ל אין סתירה בפסקיו, כי אף שיוצאים ידי חובה מדאורייתא בתקיעות דמיושב, צריך לתקוע שוב את התקיעות על סדר הברכות, ובכך יוצא ידי חובה מדאורייתא בשלימות כפי שתקנו רבנן. ולכן לגבי הספיקות איך לתקוע את התרועה אין להחמיר אלא בתקיעות דמיושב שבהן יוצאים ידי חובה מדאורייתא, אבל באמת עיקר התקיעות שיוצאים בהן ידי חובה בשלימות הם על סדר הברכות, [ויש להוסיף בדרך אפשר, שבדין העמידה בתקיעות יש לעמוד בתקיעות שעל סדר הברכות, כי שם רבנן תקנו שיצא ידי המצוה בשלימות עם כל התקנות שהם תקנו, משא"כ לגבי הספק בתרועה שהוא ספק דאורייתא יש לחשוש לו רק בתקיעות דמיושב שיוצאין בהן מדאורייתא, וצ"ע].

בגדר תקיעת שופר מדין תפילה

ובזה ביאר הגרי"ז את הפסוק שאומרים במלכויות "ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו" (במדבר כג, כא) ופירשו הראשונים (עי' בחזקוני) שהוא על תקיעת שופר, ולכאורה צ"ב מה הענין המיוחד בתקיעת שופר, והרי שאר המצוות גם כן לא ניתנו אלא לישראל. וביאר, שהתפילה אינה שייכת דוקא לישראל וכמו שכתוב "כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים", אבל אצל ישראל

וכן ביאר (תקצב, ב) שהתקיעות שעל סדר הברכות נקראים "תקיעות דמעומד" כי חייבים לעמוד בהן, אבל בתקיעות שקודם מוסף כתב (תקפה, ב) שמותר מעיקר הדין לישב בהן, ולא הטריחו לעמוד בהן כי עתידים לשמוע מעומד את התקיעות שעל סדר הברכות.

אמנם מאידך כתב (תקצב, ג) לבאר את המנהג שתוקעין רק תשר"ת במלכויות זכרונות ושופרות, כי כבר יצאו ידי חובה מן התורה בתקיעות דמיושב שבהן עושים את כל הספיקות.

וכ"כ (תקצא, א) בשם המגן אברהם, שבמקום שנוהגין שהקהל מתפללין עם הש"ץ בשוה, והש"ץ תוקע וטעה, אסור לשוח באמצע ולגעור בו, כי כבר יצאו בתקיעות דמיושב, ואף אם לא שמעו התקיעות דמיושב יחזרו ויתקעו אחר

א. ידועים דברי מרן הגרי"ז צ"ל (הובא בס' משאת המלך עה"ת, בלק. חידושי הגרמ"ד, ימים נוראים) שבתקיעת שופר חוץ ממה שהיא מעשה מצוה וכמו שאמרנו (ר"ה טז, א) "רחמנא אמר תקעו", יש בה אף ענין של תפילה, שקול השופר הוא כצעקה ותפילה לה', [ואחד מלשונות של התפילה הוא צעקה, ומבואר בזוהר (שמות יט, ב) שהיא צעקה בלב בלא דיבור כלל].

התחדש עוד צורה של תפילה על ידי תרועת מלך, וזה אינו שייך באומות העולם, ולכן כתוב "ותרועת מלך בו", שדוקא בישראל שייך תפילה כזו.

ועוד ביאר בזה את דברי הרמב"ם (תענית א, א) שכתב, "מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור, שנאמר על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות, כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו". ולכאורה צ"ב מדוע הוסיף הרמב"ם את החובה לזעוק, והלא בפסוק כתוב רק להריע בחצוצרות. ומכאן אף מוכח שענין התרועה הוא לזעוק לה', ולכן כתב הרמב"ם את ענין הזעקה יחד עם חיוב התרועה.

וזה ביאור המשך הכתוב "והרעותם בחצוצרת ונזכרתם לפני ה' אלקיכם ונושעתם מאיביכם", שהזכרון והישועה על ידי השופר הוא משום שיש בו את מעלת התפילה, שעל ידה נושעים.

ובזה ביאר מה שאומרים בתפילה "כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה", והוא משום שיש בשופר שני חלקים, שהרי חלוקה מצות קריאת שמע ממצות תפילה, שבקריאת שמע המצוה היא לומר תיבות הפרשה, משא"כ בתפילת שמונה עשרה אינו רק קריאת התיבות אלא עיקרה עבודה שבלב ושפיכת הנפש אל ה', ובשופר יש את שני הדברים יחד, שיש גם מצוה בעצם התקיעה, ויש בה חלק של תפילה שהוא שייך לעבודת הלב, ולכן אומרים "שומע קול

שופר" שהוא על עצם קיום דין התקיעות, "ומאזין תרועה" הוא על שמיעת התפילה שיש בשופר.

וכן אומרים בפיוט ארשת שפתינו, "מביט ומקשיב לקול תקיעתנו", ש"מביט" הוא על עצם קיום המצוה, ו"מקשיב" הוא על קיום התפילה שיש בשופר.

ב. **וכבר** נמצא יסוד זה בדברי הראשונים. שרש"י (ר"ה כו, ב) כתב, "שוה היובל לראש השנה לתקיעה בפשוטין, ואף על גב דתקיעתו ביובל לא לתפלה ולא לזכרון אלא לסימן שילוח עבדים והשמטת מכירת שדות, אפילו הכי כדראש השנה בעי למעבדיה דגמרינן לה לגזירה שוה שביעי שביעי", ומבואר שבראש השנה התקיעה היא לתפילה.

ועוד כתב (שם) לבאר מה שנחלקו אם תוקעים בשופר פשוט או כפוף, ואמרו בסוגי' "מר סבר בראש השנה כמה דכייף איניש דעתיה טפי מעלי וכו', ומר סבר בראש השנה כמה דפשיט איניש דעתיה טפי מעלי", ופירש רש"י, "כמה דכייף איניש - בתפלתו, פניו כבושין לארץ טפי עדיף, משום והיו עיני ולבי שם (מלכים א, ט), הלכך בראש השנה דלתפלה ולהזכיר עקידת יצחק בא בעינן כפופין".

ואת המ"ד שסבר שתוקעין בכפופין פירש, "כמה דפשיט טפי עדיף - משום נשא לבבנו אל כפים (איכה ג), הלכך בראש השנה בפשוטין, דלתפלה הוא"

ומבואר מדבריו שפירש שעיקר המחלוקת היא לענין תפילה, האם היא צריכה להיות באופן של כפוף או פשוט, וממילא הוא נפק"מ לשופר אם צריך להיות כפוף או פשוט, כי יש ענין בשופר שהוא בא לתפילה, ולכן הוא תלוי באופן שצריך להתפלל בר"ה.

וכן כתב המאירי (שם כו, א) לבאר את דברי רבי יוסי שסבר שאף קרן של פרה נקרא שופר, ודרש כן מהפסוק "ותיטב לה" משור פר", שאם שור למה פר ואם פר למה שור, אלא משופר. וביאר המאירי "אלא משופר, כלומר מתפלה חביבה העשויה בשופר". ומבואר מדבריו שהשופר הוא בגדר של תפילה.

וכן נראה מדברי הראי"ז (ר"ה ג, ב) שכתב לענין איסור בל תוסיף בתקיעות, "וכן המרבה בתקיעות אינו אלא כמרבה בתפלה". ומבואר שהתקיעות הרי הם כתפילה.

ג. והנה כתב הביאור הלכה (או"ח תקפת, ב) בשם המטה אפרים, "נראה שאם התחיל לתקוע ומים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר לתקוע מראש להלן על הסדר, ואם תקע בשעה שהמים היו שותתין או אפילו מצא צואה במקומו יצא, ומ"מ יש לו לחזור ולתקוע בלי ברכה". ונתקשה בביאור סברתו שבקיום מצוה יש חיסרון של גוף נקי, וביאר שהוא משום שמצוות צריכות כוונה, ובשעה שחושב לצאת ידי המצוה שציונו ה' זה נחשב לדברי תורה ולא גרע מהרהור בדברי תורה שאסור אם אינו נקי. ועוד ביאר, שבשעה שמקיים מצוה הוא

עבודה ואין לעשות עבודת ה' דרך בזיון, וכמו שאמרו שאסור לצחצח שופר של ר"ה במי רגליים מפני הכבוד, וכל שכן בקיום הצוה עצמה שלא תהא בדרך בזיון.

וכתבו האחרונים לבאר את דינו של המטה אפרים עפ"י יסוד דברי הגרי"ז, שכיון שיש ענין בתקיעת שופר שהוא משום תפילה, א"כ דינו כתפילה שצריך להתפלל דוקא בשעה שיש לו גוף נקי.

ד. והנה כתב השו"ע (או"ח תקצ, ט. וכ"כ הרמ"א תקפו, יב), "אם תקע בצד הרחב של השופר, לא יצא". וטעם הדבר הוא משום שכתוב "והעברת שופר תרועה", וקבלו חז"ל שצריך לתקוע בדרך העברתו, והיינו בדרך תמונת גידולו שהאיל מעבירו מחיים בראשו כך צריך לתקוע בו והוא במקום הקצר.

ובירושלמי (הובא ברא"ש ר"ה ג, ד) כתב רמז לדבר שנאמר "מן המצר קראתי י-ה".

ולדברי הגרי"ז יש לומר שהוא רמז כיון שגם בשופר יש ענין של תפילה, ולכן שייך לומר בו "מן המצר קראתי י-ה".

ה. עוד יש לבאר לפי זה את דברי המשנה ברורה (תקפת, ב) שכתב, שיחיד שתוקע לעצמו ידקדק לתקוע אחר ג' שעות לערך, כדי שתקיעתו תהיה בשעה שהצבור עומדים בתקיעה. ולכאורה דין זה נאמר בתפילה (עי' כסף משנה תפילה ח, א) שאפילו שאין האדם הולך לבית הכנסת יש לו לשער שיתפלל בשעה שמתפללין הקהל, אמנם

כיון שאף שופר הוא תפילה לכן נאמר בו דין זה שיתקע בשעה שהציבור תוקעין.

ו. וכן ראיתי לבאר את מנהג תקיעת שופר בחודש אלול, שהשו"ע (או"ח תקפא, א) כתב, "נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מראש חדש אלול ואילך עד יום הכפורים", והרמ"א כתב, "ומנהג בני אשכנז אינו כן, אלא מראש חדש ואילך מתחילין לתקוע אחר התפלה שחרית, ויש מקומות שתוקעין ג"כ ערבית". ויש לומר שאף המנהג לתקוע בשופר יש לו שייכות למנהג שכתב השו"ע לומר סליחות, כי אף השופר הוא תפילה, ובזה חלקו המנהגים, שלשו"ע יש לומר סליחות בפה, ולרמ"א יש לתקוע בשופר שהוא תפילה בלא דיבור.

ז. וכן כתב החתם סופר בדרשות (דרוש לכ"ז אלול תקפ"ט, עמוד שסד בספר) שאמרו חז"ל שדרך תפילה לסדר שבחו של מקום תחלה, ולהודות בסוף כעבד הנפטר מדבו וכורע והולך, ולבקש צרכיו באמצע, ע"כ פשוטה לפניה כוונתנו סידור שבחו, והוא ית"ש יודע שבחו יותר ממנו, וכן פשוטה לאחריה במקום הודאה, וגנוחי גנח ויילולי ייליל באמצע במקום בקשת צרכיו". ומבואר בדבריו שיש בתקיעות ענין של תפילה, והבקשה היא על ידי התרועה.

ח. והנה כתב רש"י (ויקרא כג, כד) לבאר את הפסוק "בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה" - זכרון פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות, לזכור לכם עקידת יצחק שקרב תחתיו איל". והקשה הרמב"ן, שאמירת פסוקים אלו הם רק מדרבנן, וכמו

שאמרו (ר"ה לד, ב) שאם יכול לילך לשמוע תקיעות או ברכות שילך לתקיעות שהם דאורייתא ולא לברכות שהם דרבנן, ולכן פירש ש"זכרון תרועה" היינו שעל ידי השופר נזכרים לפני ה', [ובדברי דוד (לבעל הט"ז) כתב שלרש"י ודאי מדאורייתא צריך לזכור קצת מאלו אלא שחכמים סדרו וקבעו ברכה עליהם].

ועוד כתב רש"י (ר"ה לג, ב) "סדר תקיעות שלש של שלש שלש - אחת למלכיות ואחת לזכרונות ואחת לשופרות". ולכאורה צ"ב מדוע כתב את הדין של מלכיות וזכרונות ושופרות בעיקר החיוב של התקיעות דאורייתא.

וביותר כתב להלן (לד, א) "ומנין שלש של שלש שלש - מנין דהנך פשוטה לפניה ולאחריה ותרועה באמצע עבדינן תלתא זימני, למלכיות חדא, ולזכרונות חדא, ולשופרות חדא", וצ"ב מדוע פירש בעיקר הדרשא של התקיעות שהם על הסדר של מלכיות וזכרונות ושופרות.

וכ"כ (ר"ה לד, ב) לגבי מי שלא היה לו שופר בשעת הברכות, והתפלל מוסף עם הברכות בלא שופר, צריך לתקוע אחר התפילה, ופירש רש"י, "תוקע ומריע ותוקע שלש פעמים - תוקע ומריע ותוקע בשביל מלכיות, וכן בשביל זכרונות, וכן בשביל שופרות". וצ"ב שהרי כבר בירך בלא שופר ומה שייך להשלים את התקיעות עבור מלכיות וזכרונות ושופרות [ועי' חזו"א (או"ח קלז, ב) שכתב שהכוונה שאילו היה לו שופר היה תוקע על סדר זה].

וכ"כ (סוכה נד, א) "תשע תקיעות - האמורות בראש השנה מן התורה, שלש למלכיות תקיעה, תרועה, תקיעה, ושלש לזכרונות, ושלש לשופרות".

ועל כרחק צ"ל ששיטת רש"י שאמירת מלכיות זכרונות ושופרות אינו אלא מדרבנן, אבל התקיעות בעצמותם יש בהם קיום מהתורה של מלכיות זכרונות ושופרות, כי זה מהותם ועצמותם של התקיעות, וכל סדר מהן חלוק במהות קיומו, האחד קיום של מלכיות והשני זכרונות והשלישי שופרות, ולכן פירש רש"י בכמה מקומות בעצם החיוב של התקיעות שהם בשביל מלכיות זכרונות ושופרות.

ומה שכתב בפירושו לתורה שזכרון תרועה הם פסוקי הזכרונות, ביאר המהר"ל (גור אריה) שרש"י העתיק את הברייתא כצורתה, ואין כוונתו שיש חיוב מן התורה לומר את הפסוקים, שודאי שהם רק מדרבנן, אלא שחכמים תקנו לומר את הפסוקים מפני שדרשו ממה שלא נאמר "יום תרועה" אלא "זכרון תרועה" שיש ללמוד שעל ידי התרועה ישראל נזכרים לטובה, ולכן תקנו חכמים לומר את הפסוקים של הזכרונות. ונראה שכוונתו כפי המבואר לעיל, שעצם הזכרון הוא מדאורייתא על ידי השופר עצמו, וחכמים תקנו לומר את הפסוקים של הזכרונות.

וכתב כן במפורש הגר"י מלצן זצ"ל (סידור הגר"א, עמוד 401), "הגם שברכות הנ"ל מדרבנן, מ"מ הם רמוזים בקרא אלא שמהתורה אינם לעיכובא שבתקיעת שופר

בעצמו נכללו ג' הענינים, וחז"ל ברוח קדשם קבעום חובה להזכיר ג' הענינים בפירוש בדיבור, אבל מהתורה במעשה של התקיעת שופר נכללו כולם".

ויסוד דברי רש"י שבעצם התקיעות יש ענין של מלכיות זכרונות ושופרות מובן עפ"י דברי הגר"ז שיש בשופר ענין של תפילה חוץ ממעשה קיום המצוה, ולכן שייך לומר שבעצם התקיעה מרומז ענינים אלו, כי התקיעה היא תפילה וצעקה לה', ויש לכל תקיעה תוכן תפילה ובקשה אחרת.

ט. ובה אף מבוארים דברי רש"י שפירש מה שאמרו (ר"ה לג, ב) "תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת", ופירש רש"י, "פשוטה שלפני התרועה תקע כדרכה, ומשך בשניה, תקיעה של אחר התרועה משך כשתים, לצאת בה ידי שתיים, שהיה צריך לעשות זו פשוטה שלאחריה דמלכיות, ופשוטה שלפניה דזכרונות". והקשה התוספות יו"ט (שם) שהרי התקיעות של מלכיות זכרונות ושופרות נאמרים על סדר הברכות, ואיך יתכן שתהא תקיעה אחת לשני סדרים. ותיירץ, שמשך את התקיעה כ"כ הרבה עד שאמר את כל העשרה פסוקים של זכרונות, או שאמר רק ובדברי קדשך כתוב לאמר שיש מן הפוסקים שסברו שיוצא בכך ואין הברכה מעכבת, [ועי' בחזון איש (הנ"ל) שיישב באו"א].

אמנם לפי מה שנתבאר הוא מיושב היטב, שאף התקיעות שתוקע קודם התפילה הם לשם מלכיות זכרונות ושופרות, ולא רק מה

וכתבו הפוסקים (עי' בס' הליכות שלמה ב, יט) עפ"י דברי רש"י הללו, שאם תוקעים עבור יחיד שלשים קולות, טוב להדר שיכוונו התוקע והשומע שהתשר"ת הראשון הוא לשם מלכיות והשני לזכרונות והשלישי לשופרות, וכן בתש"ת וכן בתר"ת.

בתקנת רבי אבהו בתקיעת תשר"ת

קלות, ומהם עושים יבבות כבדים שהן שברים, אלו ואלו יוצאין ידי חובתן כי שברים כבדים תרועה הן ויבבות קלות תרועה הן, והיה הדבר נראה כחלוקה אף על פי שאינה חלוקה, והן התנאים כמו שאמרנו למעלה הללו שונין שיעור תרועה כשלש יבבות והללו שונין שיעור תרועה כשלשה שברים, אלו משנתן כמנהגם ואלו משנתן כמנהגם, וקאמר אביי בהא פליגי ולא פלוגתא היא שיהו מטעים אלו את אלו, אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה, וחכמים של הללו מודים הם כי שברים תרועה הם וחכמים של הללו מודים כי יבבות תרועה הן, וכשבא ר' אבהו ראה לתקן תקנה שיהו כל ישראל עושין מעשה אחד ולא יהא ביניהם דבר של הדיוטות נראה כחלוקה".

והמבואר בדבריו שבכל סוג של תרועה יוצא ידי חובה מן התורה, ורבי אבהו תיקן שכולם יתקעו אותן תקיעות כדי שלא תהיה מחלוקת. ומה שאמרו שהיה לו ספק, כתב הבית יוסף (או"ח, תקצ) שלחילוקי המנהגים קראו ספק, וכ"כ הריטב"א (שם), "ומפני שהיה הדבר נראה להדיוטות שיש מחלוקת ביניהן נקט ליה תלמודא על דרך מחלוקת ובדרך קושיא ותירוץ".

שתוקע על סדר הברכות, כי השופר יסודו הוא אף תפילה וצעקה, ויש לכל תקיעה תוכן ובקשה שונה, ועל תקיעות אלו כתב רש"י שהאריך בתקיעה של מלכיות שתהא גם לשם זכרונות.

א. שנינו (ראש השנה לד, א), "אתקין רבי אבהו בקסרי תקיעה שלשה שברים תרועה תקיעה. מה נפשך אי ילולי יליל לעביד תקיעה תרועה ותקיעה, ואי גנוחי גנח לעביד תקיעה שלשה שברים ותקיעה. מספקא ליה אי גנוחי גנח אי ילולי יליל. מתקיף לה רב עזירא ודלמא ילולי הוה וקא מפסיק שלשה שברים בין תרועה לתקיעה, דהדר עביד תקיעה תרועה ותקיעה. מתקיף לה רבינא ודלמא גנוחי הוה וקא מפסקא תרועה בין שברים לתקיעה. דהדר עביד תקיעה שברים תקיעה. אלא רבי אבהו מאי אתקין אי גנוחי גנח הא עבדיה אי ילולי יליל הא עבדיה, מספקא ליה דלמא גנח ויליל, אי הכי ליעבד נמי איפכא תקיעה תרועה שלשה שברים ותקיעה דלמא יליל וגנח, סתמא דמילתא כי מתרע באיניש מילתא ברישא גנח והדר יליל".

וכתב רב האי גאון (הובאו דבריו ברא"ש ד, י. וברשב"א ובריטב"א ועוד), "אל תחשבו כי נפלה בימי ר' אבהו ספק בדבר זה שהרי משניות קדומות אחת אומרת שלש יבבות ואחת אומרת שלש שברים וקאמר אביי בהא פליגי, וכך היה הדבר מימים קדמונים מנהג לכל ישראל מהם עושים תרועה יבבות

והרמב"ן (מלחמות ה', שם) הקשה שא"כ מדוע הוצרך לתקן שיתקעו אף תשר"ת והלא כשתוקעים תש"ת ותר"ת יוצאים ידי המחלוקת.

ובריטב"א כתב, "וגם הוסיף תרועה אחת משלו כי נתן דעתו לתקן התרועה בכל מיני קול נשבר שאפשר הנוהגין", והיינו שהיה לו ספק אולי יש שנהגו לתקוע אותן יחד ולכך תיקן שיתקעו את כל סוגי התרועות. ובש"ת (סימן כט) הוסיף, "ואנו עושין תחלה דברי ר' אבהו, ואח"כ דברי תנא ברא (שברים) ואח"כ דברי תנא דמתניתין (תרועה), להעלות בקדש לפתוח בקטן ולסיים בגדול" (הובאו דבריו בב"י, שם).

ולפי דבריו בכל סוג תרועה שאדם תוקע יוצא ידי חובה מן התורה, ורק משום תקנת רבי אבהו יש לתקוע את כל סוגי התרועות. ולכן כתב הריטב"א שרק בתקיעות דמיושב נהגו כרבי אבהו, אבל בתקיעות שעל סדר התפילה אין עושין את כל סוגי התרועות בכל פעם אלא רק אחד מהסימנים כדי שלא להטריח על הציבור, ועוד שעל ידי כך יתברר שכולם אמת.

ב. אמנם דעת הרמב"ם (שופר ג, ב) אינה כן, שכתב "תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו בה ספק לפי אורך השנים ורוב הגליות ואין אנו יודעין היאך היא, אם היא היללה שמיללין הנשים בנהייתן בעת שמביבין, או האנחה כדרך שיאנח האדם פעם אחר פעם כשידאג לבו מדבר גדול, או שניהם כאחד האנחה והיללה שדרכה לבא אחריה הן הנקראין תרועה, שכך דרך הדואג מתאנח תחלה ואחר כך מילל, לפיכך אנו עושין הכל. ומבואר בדבריו (וכך הבין בדעתו הב"י) שהוא

ספק מהו התרועה שהתכוונה התורה, וא"כ צריך לתקוע את כל סוגי התרועות משום ספק דאורייתא.

והשו"ע (שם, ב) כתב את לשון הרמב"ם, ומבואר שפסק להלכה שהוא ספק דאורייתא. ולפיז'ה לכאורה אם שמע רק תשר"ת עדיין יש ספק דאורייתא אם יצא ידי חובה וצריך לתקוע אף תש"ת ותר"ת, אמנם כתב הקרית ספר (שם), "ובסימן תשר"ת היה נראה לומר שהיה יוצא ידי ספק מדאורייתא דההפסקה נראה דהוי דרבנן, אלא דאפשר דאהפסקה נמי חיישין מדאורייתא ולא נפיק ידי חובתיה דכתיב והעברת ותעבירו דמיניהו ילפינן פשוטה לפניה ולאחריה ומשמע לפניה דוקא ולאחריה דוקא בלא הפסק שום תקיעה בנתיים, והכא דאיכא הפסק בין תקיעה ראשונה ליבבא אי תרועה דקרא הוי יבבות לא נפיק ידי חובתיה מדאורייתא, דהא דאמר שמע ט' תקיעות בט' שעות יצא שני הכא דהפסיק בתקיעה אחרת לשם מצוה". ומבואר בדבריו שיש להסתפק אם שמע רק תשר"ת שאולי יצא ידי דאורייתא אף שיש הפסק כיון שההפסק הוא רק מדרבנן.

וכ"כ הפרי מגדים (שם משב"ז, א), ולפי זה יצא לדון שאם כבר שמע תשר"ת ג' פעמים, ולפניו שתי עיירות, באחת ישמע תר"ת ותש"ת ובאחת ברכות של מלכויות זכרונות ושופרות, האם ילך לשמוע שופר כיון שהוא ספק דאורייתא, או שהוא ס"ס, שמא יצא בתשר"ת שזהו התרועה של התורה, ושמא אין קול אחר עושה הפסקה ויצא בתשר"ת, וא"כ יש לפניו ודאי דרבנן וס"ס דאורייתא שהולכים בו לקולא ולכן ילך לשמוע ברכות.

ג. **יש** ממחלוקת זו עוד כמה נפק"מ לדינא, כפי שיבואר להלן.

כתב השו"ע (או"ח תקצג, ב), "תקיעות מעכבות זו את זו, והני מילי שאינו יודע אלא מקצת הסימן שלא יעשה אותו מקצת שידוע, אבל תשר"ת תש"ת תר"ת אין מעכבין זה את זה, ואם ידע לעשות אחד מהם או שנים עושה", (וכתב המג"א, שהיינו שלוקחים ממנו השופר או שהוא חלש שהרי אם עשה תשר"ת ודאי יודע לעשות הכל). וכתב המג"א לבאר, "דהא מדאורייתא בחדא סגי אלא דלא ידעינן איזהו לכן יעשה האחד שידוע שמא יכוין האמת".

ומבואר בדבריו שביאר כשיטת הרמב"ם ולכן אף שיש ספק יש לו לעשות מה שיכול, אבל לדברי רב האי גאון **חייב** לתקוע מה שיכול כי בכך יוצא מן התורה.

ולגבי ברכה על סדר אחד הסתפק הפרי מגדים (שם, ג) אם יכול לברך, ותלה זאת בדברי הרמב"ם ורב האי גאון, שלדעת הרמב"ם שהוא ספק אינו יכול לברך כיון שיש ספק אם מקיים מצוה בתקיעות אלו, ולרב האי גאון יברך כיון שיוצא בתקיעות אלו מן התורה.

אמנם המשנה ברורה (ביאור הלכה ד"ה ואם) כתב "ופשוט דהברכה על התקיעה אין רשאי לברך עד שיוכל לתקוע כל הסדרים בעצמו או בצירוף עם אחרים". ומבואר שפסק כדעת הרמב"ם שהוא ספק ולכן אינו יכול לברך.

וכן הסתפק הפמ"ג (שם) אם לא בירך וכבר תקע ב' סדרים אם יכול לברך על הסדר השלישי. ואף זה תלוי במחלוקתן, שלרב האי גאון כבר יצא מן התורה ולכן אין לו

לברך כי כבר יצא ידי חובה מן התורה, [ואף שמברכים על מצוה דרבנן אבל כאן אינו בגדר מצוה דרבנן בפ"ע אלא רק כדי שלא יהיו מנהגים חלוקים], אבל לדעת הרמב"ם יש לו לברך כיון שעדיין יש ספק אם יצא ידי חובה.

ד. **עוד** כתב השו"ע (תקפו, ה), "המודר הנאה משופר, אדם אחר תוקע בו וזה יוצא ידי חובה", וביאר המשנה ברורה (כב) שאף שמצוות לאו ליהנות ניתנו אבל הרבה בני אדם שיש להם הנאה מעצם התקיעה גם לולי המצוה, ולכן עדיף שיתקע אחר עבורו, אמנם בשעת הדחק שאין מי שיתקע לו כתבו האחרונים (מטה אפרים) שמותר לו בעצמו לתקוע אבל לא יתקע כי אם עשרה קולות (תשר"ת תש"ת תר"ת) שהם מעיקר הדין [אמנם בשונה הלכות כתב שאולי הוא טעות וצ"ל שלושים קולות].

ומבואר שהם סברו שהלכה כרב האי גאון שיוצא מן התורה בעשרה קולות, אבל לדעת הרמב"ם אף אם הוא מודר הנאה משופר יצטרך לתקוע שלושים קולות משום ספק דאורייתא.

וכן סבר המטה אפרים לענין קהל שלא היה להם שופר בב' ימי ראש השנה שחלו ביום חמישי ושישי ושלחו שליח להביא, ונתעב והביא את השופר לאחר שהציבור קבלו עליהם שבת אבל עדיין היה זמן לתקוע, ופסק שלא יתקעו אלא עשרה קולות, והעתיקו המ"ב (תר, ז) להלכה. ואף כאן מבואר שהם סברו שהלכה כרב האי גאון.

ולכאורה דברי המ"ב סותרים, שהרי לעיל פסק כדעת הרמב"ם שאין לו לברך אלא אם תוקע את כל הסדרים אבל על סדר אחד אינו יכול לברך, וכאן פסק כדברי רב האי גאון.

ובפשוטו יש לחלק שהמ"ב הסתפק לדינא אם לפסוק כרמב"ם או כרב האי גאון, ולכן לענין ברכה החמיר כדעת הרמב"ם, ולענין מודר הנאה ותקיעה לאחר קבלת שבת החמיר כדעת רב האי גאון, [ולגבי ברכה יש סברא נוספת שאין לברך אם לא עושה כתיקון חכמים ממש].

ה. עוד נפק"מ כתב בשו"ת בנין עולם (לא. והביאו המ"ב תקפה, ד) לגבי מה שיצא לדון אם לקחו ממנו את השופר ולקח שופר אחר אם צריך לברך שוב, וכתב לדמות זאת לדין קריאת התורה שיש חילוק אם התחיל כבר בקריאה או לא [ולגבי קריאת התורה המ"ב (קמג, ב) לא פסק כמותו אלא שאין למחות ביד הנוהגין כן], שאם עדיין לא התחיל לקרוא צריך לברך ולאחר שהתחיל לקרוא אין לברך, ולפי זה כתב שלגבי שופר הוא תלוי במחלוקתן של רב האי גאון והרמב"ם, שלפי רב האי גאון הרי יוצא בכל סוגי התקיעות, ולכן אינו צריך לברך כי זה דומה לנמצא פסול באמצע הקריאה שאינו מברך, אבל לפי דעת הרמב"ם שצריך לתקוע משום ספק, א"כ לצד שלא קיים את המצוה א"כ דינו כלא התחיל לקרות שצריך לברך.

ו. ולגבי הפסק בין התקיעות כתב הרמ"א שהתפילות אינן הפסק. וכתב המשנה ברורה (יב) שדעת הדרך החיים שבין הברכה עד סוף תקיעות של מיושב אסור להפסיק אפילו בתפילות, ולכן לא יאמר את יהיה רצון הנדפס במחזורים בין התקיעות של מיושב רק יהרהר בלבו ואל יוציא בפיו, או שיאמר אותן אחר גמר התקיעות. אמנם בשער הציון כתב שדעת הגאון מהר"י עמדין בסדורו להקל בזה.

ולכאורה יש לתלות נידון זה במחלוקתן של הרמב"ם ורב האי גאון, שלפי הרמב"ם יש לאסור לדבר אפילו בתפילות כיון שיש ספק שעדיין לא קיים את המצוה וכדי שלא יהיה הפסק בין הברכות לתקיעות אין לו להפסיק בדיבור כלל, אבל לפי רב האי גאון שכבר יצא ידי חובה בסדר הראשון של התקיעות שוב אין הפסק בין הברכה לתקיעות, כי שאר התקיעות אינן אלא מצד התקנה שלא יהיו חילוקי מנהגים.

ז. עוד כתב השו"ע (תקצב, א), "ותוקעין על סדר הברכות למלכיות תשר"ת פעם אחת, ולזכרונות תש"ת, ולשופרות תר"ת". והרמ"א כתב, "ויש אומרים שתוקעים תשר"ת למלכיות פעם אחת, וכן לזכרונות, וכן לשופרות". ובביאור הגר"א כתב בדעת השו"ע שסבר כרב האי גאון ולכן אין חילוק בסוג השברים, ולכן בכל פעם תוקע סוג אחר.

אמנם לפי ביאור זה יש סתירה בדברי השו"ע שהרי העתיק את לשון הרמב"ם שהוא ספק דאורייתא ואינו רק מחמת תקנה.

וצריך לומר, שאף שפסק כדעת הרמב"ם סבר שלא הטריחו אותו לחזור ולתקוע גם בתקיעות דמעומד את כל סדר התקיעות [וכן סבר הרי"ף ואכמ"ל].

ח. והנה אמרו (ר"ה, שם) ששיעור תקיעה הוא כתרועה, ולכן כתבו התוס' שיש לזוהר בשברים שלא יאריך בכל שבר בשיעור של ג' יבבות כיון ששיעור תקיעה הוא כתרועה ותרועה הוא ג' יבבות ולכן אם מאריך בשבר כבר יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה. ועוד כתבו, שחייב אדם להאריך בתקיעה של תשר"ת יותר משל תש"ת ובשל תש"ת יותר

מאשר בתר"ת, כיון ששיעור תקיעה הוא כתרועה ואנו עושים תשר"ת משום ספק שהוא גנוחי וללי יחד, נמצא שצריך להאריך בתקיעות של תשר"ת כשיעור שלשה שברים וג' יבבות, ובתקיעות של תש"ת כשיעור ג' שברים שהרי עושים שברים משום ספק שהוא גנוחי, ובתקיעות של תר"ת כשיעור תרועה שהוא לולי ליל.

והבית יוסף (שם) תמה על תחילת דבריהם, שהרי לצד שהתרועה הוא שברים א"כ אף התקיעה יותר ארוכה וכפי שכתבו בהמשך דבריהם, שהתקיעה של התשר"ת היא בשיעור של שברים ותרועה יחד, וא"כ אף אם יאריך בשבר ארבעה וחמשה קולות עדיין לא יהיו בשיעור תקיעה, וכן בסדר של תש"ת יש להאריך בתקיעה כשיעור של שלושה שברים וא"כ אף אם יאריך בשבר כשיעור ג' יבבות אינו בשיעור תקיעה כי התקיעה היא בשיעור של גניחות שהם יותר ארוכות מיבבות. וכתב ליישב, "שכל שמאריך בשבר כשיעור תקיעת תר"ת שהוא כשלש יבבות הרי יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה אף על גב דלגבי תקיעה דסימן ידידיה לא הוי כתקיעה". וצ"ב דבריו מדוע לעולם שיעור התקיעה היא כשיעור ג' יבבות.

והב"ח כתב לבאר שנידון זה תלוי בדברי רב האי גאון, שתוס' סברו כשיטת רב האי שמן התורה יוצאים ידי חובה בכל סוגי התרועה, ורק מפני חילוקי המנהגים תיקן רבי אבהו לתקוע את כל סוגי התרועות שנהגו, וכיון שמן התורה יוצא לכו"ע בתרועה א"כ נמצא ששיעור התקיעה הוא כתרועה של ג' יבבות, ולכן אף כשעושים סדר של שברים יש

ליזהר בתקיעה שלא יאריך בה יותר מג' יבבות כיון שמן התורה התרועה היא אף בג' יבבות ושיעור התקיעה כמותה.

ולהלכה כתב השו"ע (שם, ג) כדברי התוס', "ולפי זה צריך ליזהר שלא יאריך בשבר כשלשה טרומיטין". והרמ"א כתב שאין לחוש אם האריך בשברים קצת, ובלבד שלא יאריך יותר מדאי". וביאר המחצית השקל שהרמ"א סבר כדעת הרמב"ם שכל סדר התקיעות שהתקין רבי אבהו הוא משום ספק דאורייתא והוא ספק ממש, ולכן כשתוקע תשר"ת הוא לצד שלא יוצא כלל בתר"ת כי אין התרועה ג' יבבות אלא שברים ותרועה יחד, וא"כ אף שיעור התקיעה היא כתרועה הזו, וכן בסדר תש"ת שיעור התקיעה היא כשלושה שברים דוקא כיון שרק שברים הם התרועה הנאמרה בתורה, ולכן אין לחוש אם יאריך בשברים יותר מג' יבבות כיון שבכל סדר שתוקע הוא ספק דאורייתא שרק בכך יוצא.

ולדבריו נמצא שהשו"ע פסק כדעת רב האי גאון ואילו הרמ"א פסק כדעת הרמב"ם, והוא היפך מה שנתבאר לעיל, [וע"כ צריך לומר שאף לרב האי גאון הולכים בכל סדר לפי שיעור התרועה שלו, ושלא כסברת הב"ח והמחצית השקל, וצע"ג].

ט. ואף בתקיעות של חודש אלול יש שנהגו לתקוע כל יום תשר"ת תש"ת תר"ת ויש שנהגו לתקוע רק תשר"ת. ויש לומר שאף זה תלוי במחלוקת הנ"ל, שלפי הרמב"ם שהוא ספק מהי התרועה לכן נהגו אף בימי האלול לתקוע את כל סוגי התרועה, אבל לדעת רב האי גאון כיון שיוצאים בכל סוגי התרועה לכן אין צריך לתקוע אלא תשר"ת.